Мне самому и дик, и странен

Тот свет, который я зажег…

Ал. Блок

## Розділ 1

### Авіадама й дівчина в зеленому

Я дістав від неї записку. Здоровкалась і лишила в моїй руці.

"Сьогодні в мене. Після кіно. Федя полетів…"

Знаю — я зашарівся, як жоржина, та було темно — і ніхто не бачив. Ще стало раптом тепло, легко — полетів у недосяжні краї. Яскраве світло в антракті знесло на хвилю на землю, в гущу червоноармійських гімнастерок…

Пригадую, мені щось говорили, про щось розпитували — тільки пригадую, а хто, що — не знаю. Да… ще зустрівся з її поглядом, але це так хутко, як блискавка… І потім знову шугав у ефірових просторах.

Виходив із клубу, неначе на крилах. Майнула постать моя в дзеркалі, у фойє… Ще стукнувся з кимсь лобом… Не бачив нікого, нічого. І хотілось бігти, бігти… Схопитись вітрові на крила — і швидше, швидше… Та вітер не брав, не під силу йому, а трамвай, як на те, не ходив. Тому притис на батьківські. Одна вулиця, друга, центр. Вона живе у великому п’ятиповерховому будинку. Я був у неї раз: чоловік її — мій начальник. Тоді в якійсь справі заходив, а тепер?..

Перед парадним надумав не йти, к бісу послати. Та принада чогось таємного штовхала вперед. Один поверх, другий… Постукав легенько у двері. Так легенько, що почув, як у мене застукало серце. Навіть легше, бо стуку моїх пальців я зовсім не чув. Скільки це часу — хто й зна… Може, хвилину, може, і більше. Нарешті почулося:

— Ви?..

Двері за цим відчинилися, і зараз же за мною заскиглив ключ. Я був у її кімнаті…

— От молодчина!.. Проходьте до столу…

(А на столі самовар, чашки, келішки, закуска. Повен стіл.)

— Та кашкета киньте!.. Не бійтесь — не вкрадуть!

Кинув. Власне, не кинув — сам якось випав із рук.

— Куди ви?.. Ой, Боже! Подайте сюди!..

Шугнула за ним рукою під стіл, а другою мені на плече.

— Ну, будьте як дома. Як вам: з лимоном, з варенням?.. Ой, стривайте!.. Може б, ви їли що-небудь?

— Ні-ні, я не голодний…

— Знаю, який не голодний… Посидьте хвилину!

Мотнулась — дістала з буфету карафку.

— Вип'ємо, хлопчику?

— Як ви сказали?!.

— Ловіть, он полетіло… Ну, за ваше!.. І по другій, щоб разом!.. За віщо, хохльонок?

— А це що за іменння?..

— Пробачте, забула!.. Ви ж пак українець. Ну, раз, два!.. За віщо?

— Їй-богу, не знаю!..

— От іще… За наше невідоме далі! Згода?.. Згода!

Весело стало. А в жилах, по тілі — огонь. І вона — на щоках троянди, і очі не очі — звірки. Присунулась раптом… Притислася всім тілом… А подих гарячий-гарячий, з огнем.

І враз спокійно, тихо:

— Скільки вам років?..

— А це ще навіщо?..

— Скільки вам років, питаю?

— Років… Ну, двадцять чотири…

— Ой, боже! Невже?..

— Можу довести…

— Боже мій!.. Дитина ще!

Підвелась. Руки вгору, за шию; пройшлась по кімнаті. Довгенько так, потім:

— Сумно, ой, сумно!..

— Чого?..

— Сум і тоска!.. Жахлива тоска!..

Грусть і тоска безысходная,

Сердце уныло поет,

И никто эту грусть, грусть глубокую

Никогда ни за что не поймет…

— Так-таки й ніхто, Ніно Сергіївно?..

— Ніхто, Владю, ніхто…

— Ніколи? Все життя?..

— А вам це навіщо? Що вам до цього?..

Схилилась на стінку, застигла. Знову руки за шию, а очі непорушно — кудись. Тиша. Мертво. І я мертвий. Глупо втупився очима в блискучий самовар…

Тік-так, тік-так, тік-так…

То годинник у другій кімнаті.

Хо-хо, хо-хо, хо-хо…

Так серце в мені.

Дурне!.. Чого воно хекає так?

Вона просто жартує зі мною. Просто… я гарненький хлопчик, і все… Накинула оком — дай поводжу за носа. Це ж так інтересно…

А сама — дворянка. Приперла житуха — за льотчика вийшла. За гроші, за вбори, за веселе життя. А воно не веселе — нудь заїда… Іще мрії, мрії крилаті — де ви?..

В эти минути унылые

Кто приголубит меня…

Тихо, до чортиків тоскно… Нарешті наважився:

— Ніно Сергіївно!..

Кто мне слово сердечное скажет,

Чтобы горе забыть я могла…

— Ніно Сергіївно!..

— Що, мій хлопчику?

— Мій?!?

— А вам це не ясно?.. Говоріть: не ясно?..

Стрепенулась. Руками, мов птах великий крилами, повисла на шию мені.

— Мій і тільки мій!.. Чуєш, дурненький мій хлопчику?..

Стояв приголомшений, не знав, як на це реагувати. Та й не встиг би однаково, бо далі: стисла жагуче раптом — і я відлетів у куток. Відштовхнула, сама відлетіла — не розібрав.

— Вип'ємо, Владю! — І келішка в руки мені. — Пиймо відразу!.. Ну?

— Ніно Сергіївно!..

— Жодного звуку!.. Разом, хто швидше… Гоп!

Майнула назад головою, а келішка порожнього — трах!.. Тільки бризки розлетілись кругом. Мов божевільна:

— Владю, чортьонок, сюди!..

Стисла до болю в обіймах. Всім єством, руками, ногами… Вп’ялася грудьми, губами…

— Чортьонок, варвар, твоя!..

— Ніно!..

— Ні слова, ні звуку, замри!..

Ще рух — і ми на канапі. Обоє, вкупі, клубком… Дзенькнули дзвінко пружини — застогнали під нами. І раптом — рвонулась вона… Сильно, з обуренням, із кров’ю в очах:

— Що вам треба від мене?.. Геть!

— Що треба?!. Простіть!..

?!?

Підвелася. Поправила сукню на грудях. Тихо:

— Пізно вже, Владю… Ідіть!

— Іти?!

Нічого не відповіла. Сіла в кутку, закрила руками лице… Я мовчки, навшпиньках із хати. Згадав у коридорі: кашкета забув. Повернувся — сиділа, немов мене й не було… Тихо й безшумно вийшов на сходи. Постояв хвилину, враз чую — стукнуло щось. Оглянувсь — на дверях вона.

— Чуєте, Владю?.. До завтрього… Бувайте!

* * *

Похитав мовчки додому. Пустими, спорожнілими вулицями на край міста. А ввесь горів, і в голові якесь нерозбери-бери.

— От дурень!.. Ой, який же я дурень!..

Одні відгонив думки, другі набігали…

— Чортова баба!.. Що їй треба від мене?.. Чого вона хоче?..

Додому прийшов — хвіртка зачинена, і замок із того боку.

— Оцього ще недоставало! Перелізти хіба?.. Так високо, і дріт колючий навкруги.

Походив трохи, подумав. Зміряв поглядом височінь до мойого вікна. Високо — на другому поверсі. Грюкав — ніхто ні гу-гу. Та й який би дурень пішов відчиняти?.. Всі сплять коло теплих боків. Один тільки я був нежонатий.

Ще походив. Зміряв кроками ширінь вулиці. На чорта?.. А так — хто й зна… Пішов уздовж вулиці. І теж міряв. Так швидше час пролітав. Зупинився. Три тисячі кроків — ого-го!.. Тоді на годинника глянув.

— Що-о? Три вже настукав?.. Ой, спати, спати…

Ішов далі, розглядав вивіски, веселіш було. Аж ось — міський сад…

Геніальна думка: залізу в гущавину і…

Далеко не йшов. Звернув тільки з головної алеї. Спершу посидів трохи, потім ліг. А спати — хоч чорта дай — як зав'язало. До того Ніна Сергіївна… Ну як ти заснеш? Перевернувся на другий бік, у глиб саду. Може, в деревах, у гущавині загубиться… А вона і з кущів визирає. Та ще й киває, наче:

— До завтрього, бувай!..

І лукаво всміхається. Бачу навіть зморшку. Тепер милу зморшку. Тоді, як сміється, зліва на чолі… Тоді, як сміється, яка ж вона гарна!.. А очі, а личко, а губи!.. Не губи — жоржини в дощ. Ех, к бісу, до чорта, згинь!..

Перевертаюсь. З розгону, із злістю — на другий бік. Заплющив очі, руками за скроні — стиснув до болю, до самозабуття. А думку — додому, далеко на Україну… Там, де лани широкі, де села веселі… Веселі?.. Ну, да; веселі в піснях…

То не ветер ветку клонит,

Не дубравушка шумит…

Що це?.. Невже знову уява моя?.. Зорова в слухову перейшла…

Розплющив очі хутко, на лікоть звівся.

Ой, ні, даремно лякався.

Не уява, дійсність була. Сиділа напроти, на другій лавці. І наспівувала… Зиркнув на неї, вона на мене…

Хто вона — не добрав одразу. Одне ясно — жінка була. Чого там сиділа?.. Не думав. Сиділа — значить, треба було сидіти. Може, як і мені.

І поза цим цікаво було. Кілька догадок промайнуло в голові. А одна:

"Лицарка ночі, мабуть? Вулична повія?.."

Не знав я їх. Знав — тільки не близько. Ще чув, читав: то пасинки долі, пасинки рабства. А товариші старші платню з ними пропивали. І дехто на цілі місяці лягав у шпиталь… Так, так. Всі докази цьому: вбрання якесь коротеньке. І коліна зверху — нога через ногу. Брилик біленький на ній, та й усе, здається…

Я мовчав. І вона мовчала. І всього між нами півтора саженя. А врешті заманулось поговорити. Про віщо — не важно. Так просто — поговорити, й тільки. Спати не хотілось. їй теж не хотілось. (Так мені здалося.) Але заговорити першим не міг, не насмілювався просто.

Може, вона й не повія?.. Може ж так бути? Коліна ще нічого не говорять.

Перестала співати раптом і закурила. Черкнула сірником, освітилась на мить. Тільки й побачив: голії повнії руки та цигарку в зубах. Та ще блідо-зеленеє вбрання й підв’язки на ногах. Лиця не побачив — брилик затуляв.

Схотілося і мені покурити. Рідко курю я, але цигарки завжди в кишені. Сірники теж були, та навіщо псувати — в сусідки припалю. (І зачіпка буде.) Трохи й повагався, та врешті насміливсь.

— Дозвольте, товаришко?.. — Став перед нею.

— Будь ласка!

Затяглась, заіскрився вогник. Це одна хвилина, але й цього досить, бо вбачив я очі великі й ніжне рум'яне чоло. Скинула пальчиком попіл і:

— Прошу!..

Припалював якомога подовше. Не відривався — не знаю тільки, від чого: чи від цигарки, чи від чорних палючих очей. Чорних… Що таке чорних?.. Нема фарб таких, щоб їх змалювати.

Припалив нарешті. Припалив і… стою нерухомо: не знаю, чи йти, чи сісти біля неї. Вона вже допомогла:

— Сідай, браток!

Пильно зиркнула в очі мені:

— Хохлик?

— Так. А ви по чому взнали?..

— Хо!.. Я ж не глуха.

— А все-таки?

— Ну, чути по голосу. Акцент…

— Да, то правда…

Затяглась вона і раптом схопилась за груди, кашляла.

— Навіщо курите? На здоров'я ж впливає…

— Чудак!..

Знову глянула в очі. Довго дивилась, цілу хвилину.

Не витримав я, змигнув. Запитав тихенько:

— Зачарувать хочете?

— Мовчи!.. Не блимай очима!

— Не блимаю...

— Які ж у тебе очі?.. Ще одну хвилинку... Зараз присвічу...

Дивилась. Не дивилась — цілувала очима. Аж поки загас сірник...

— Гарненьке хлоп'ятко! Як твоє ім'я?

— А це хіба так інтересно?

— Говори! — І схопила за руку.

— Імя моє Владислав...

— Владик? А я буду Льоля...

— Льоля?.. — І раптом сп'янів. Наллявся огнем — вона налила. Сталось це хутко, о сталось це... Ну, я не збагну. Тільки повія це може зробити, бо це її хліб...

— Льолю, що ти робиш зі мною?..

— Гарно, мій Владю? Гарно, мій любий?..

— Ой, Льолю!..

На мить, на єдину пронеслось у голові:

— Ой, що це?.. Куди я попав?..

На мить, на єдину:

— Про-п-а-в!!!

Погиб я, мальчишка.

Погиб навсегда…

— А-а-а!.. Не хочу!.. Пусти!..

Відірвав від себе. З надмірним зусиллям, як частку себе.

— …Я тебе затримав. Час у тебе забрав… Я заплачу…

Витяг карбованця, подав… Вона глянула гнівно, і раптом:

— Підітрися ними… Бувай!

Повільно, грацiйно пішла.

Василь Минко. Беладонна

* * *

Знайшов її в другому кінці саду. Лежала клубочком на голій землі…

— Льолю!..

І ще ближче над ухо:

— Простудишся, Льолю!..

Мовчала, дихала важко… (А було вже холодно: сивий вересень гуляв по ночах. І вітер так тужно шумів у берестках…)

Ні, вона не дихала, то мені здалося. Насправді змерзла і дуже дрижала…

— Ну, Льолю!..

Хоч би що, наче німа… Став на коліна. Потім сів коло неї. Легенько поторгав за плечі. Легенько — наче боявся…

— Невже заснула?..

Чекав — мо’ хоч ворухнеться. І так хвилин десять, а то й з півгодини… Потім присунувся ближче, напівліг коло неї. Шкіряною курткою накрив її плечі. Голі ж були, і руки голісінькі…

Жаль це був?.. Чи, може, запізніле людське чуття?.. Не знаю. Лежав мовчки, і більше нічого. Лежав, а очі — в темно-синє небо, разом з думками, далеко до зір…

Що ж далі трапилось — і досі не збагну. Якось воно раптом і так несподівано.

— …Будь ласка, в район!

— Що, як, чому?!?

— Без балачок… Ну, раз, два!..

Я підвівся й тихо до міліціонера:

— Товаришу!.. В чому ж справа нарешті?..

— Я не дитина. Ви теж, здається, ні… А тому — прошу!

І зараз же до Льолі:

— Ей, сафаро!.. Підводьсь!

— Як ви смієте?..

— Вас не питають.

Нагнувся, схопив Льолю за руку:

— Хутко!..

Дівчина дужче в клубочок. Руки під себе сховала.

— От іще, маніжиться буде… Ану, щоб без викрутасів! — Однією рукою поставив дівчатко на ноги. Як дитину, за шию…

Та рвонулась, визвірила очі на нього:

— Ти гад!

Соковитий матюк пролунав по саду.

— Тобі чого треба від мене?..

— А, ще панькаться буду, ходім!.. — Заніс руку над нею.

Я відвів його руку вбік:

— Ша, товаришок! Ану, без насильства!.. А то ще подивимось!..

— Що ти лякаєш, бачив таких!..

— Ну, і я бачив… Веди!

— І поведу… Ей, ти, кукло!.. Гайда!

— На ось!.. — Скрутила дулю. — Я когось гайдикну сьогодні!

— Льолю!.. Ходім!

А вона очі на мене і злісно:

— Куди, якого чорта?

— Прогуляймось трохи… Це ж недалеко.

— Мовчи, гад рубльовочний!..

— Льолю, ради всього!.. — Взяв її за руку. Не пручалась, пішла.

А в районі так:

— Товаришу черговий… В міському саду злапав. Підійшов тихо і на самім факті…

— Неправда!.. Товаришу черговий, одне тільки слово!..

Посміхнувсь черговий і так тихо, привітно до мене:

— Вірю, вірю… Ваші документи!

— Будь ласка, прошу!..

Подивився. Ще посміхнувсь, повернув назад.

— Да, неприємно трохи… Ну, нічого — платіть три карбованці!

— ?!?

— За віщо?.. Ви не маєте права!.. Я тут винувата!..

— Льолю!..

— Мовчи!..

…А за бар'єром аж п'ять їхнього брата сиділо.

— Го-го-го!.. Ха-ха-ха!.. Молодець, першосортна!

Тоді аж побачив, як ото почув… Ой, який контраст! Аж сам ізлякався: підведені очі, морди намальовані… Люди не люди — рухливі ляльки. І вона до них — сіла в куточку.

— Го-го-то!.. Ха-ха-ха!.. Посидь, першосортна!..

Зненависть чи радість — ніяк не добрав…

* * *

Виходили з району, як сонечко сходило… І таке ж воно було тоді кумедне: примружене та заспане. Наче три дні не вмивалося… Таке кумедне!

Ішли швидко й мовчали. В одній руці її рука, а в другій квитанція. Рівно на шість карбованців за двох осіб… Ішли, потім спинилися.

— Куди ж далі, Льолю?..

— Куди?.. А я знаю?..

— Серйозно!.. Тобі ж треба поспати.

— Поїду за місто…

— Як?!.

І тоді тільки вперше глянув на неї. Глянув, як на людину. Забув якось, що вона повія, забув і ніч, і міліцію — як наче вперше її зустрів.

— Так… Накрила вчора міліція… Господиня штраф заплатила, а я лишилась на вулиці.

— Ну?..

— От тобі й ну… Бувай!

Міцно стиснула мені руку. Я відповів їй тим самим. Тепло, з чуттям, потиснув їй обидві руки. І це серед міста, на розі двох

людних проспектів. Та тоді порожніх, бо рано було. І ще подивився їй в соннії очі, які вони вдень. Та вони не гріли, вони не палили, як було вночі. А сама така бліда й млява, немічна. Здавалося, дмухни на неї вітер — і її не стане.

Так хвилю мовчали. Потім вона:

— Ой, спати, спати!..

Немічно схилилась мені на плече.

— Ой, що я?.. Ну, годі, прощай! А ввечері… — підняла важкії вії й тихо, — як хочеш — приходь!

— Не прийду я, Льолю. І зараз не пущу!.. Чуєш — не пущу!

Взяв її під руку, пішли. І думав… про віщо? А так: про те, про це й ні про що… Думав і про неї, про її життя. Думав, та й тільки. Хотів про дещо розпитати, знав — к бісу пошле. Сказала так, попередила.

Ще думав:

"Навіщо я веду її?.. Довідаються — проходу не буде".

І все-таки вів. Не вів — сама йшла. Сказала:

— Хочеш — як хочеш!..

Виходить — я хотів цього. Не захотів — сама б не пішла. Що ж примушувало вести?..

Жаль?..

Я не з жалісливих.

Любов?..

Ну, це божевілля. Не міг же я відразу в неї закохатись! На квартиру прийшли — ледве злізли на другий поверх. Обоє страшенно стомились.

— Ну, оце моя кімната!.. Будь як дома!

Мовчала. Впала на ліжко і зараз заснула. Послав і я собі постелю: шинелю в боки, куртку під голови і…

Мій трудовий день закінчився.

* * *

На аеродром прибіг я опівдні. Дуже поспішав, бо спізнився. Всі самольоти були вже в повітрі — весело шугали над містом. І тільки два стояли на старті. Один щойно повернувся, другий збирався летіти. Це № 3 і № 5. Мого ж не було. А тому я забрався до ангара, почав щось робити. Щось, бо знав: побачить старший механік — і мені нагорить. Та й там не сховався, зустрівся з ним. Але хоч би слово — нічого не сказав. Тільки глянув косо й далі подався.

Даремно боявся виходить… До біса роботу.

Пішов до братви. Дехто возився коло самольотів, а решта лежали в траві, розповідали анекдоти. Так завжди, як самольоти в повітрі. Ліг і я коло них. Хороше!.. Руки під голову, ноги врозтіч, а очима — далеко в осіннє небо… Про віщо тоді тільки не думається… Найбільше ж — про щось недосяжне, невідоме, далеке… Забуваєш, де ти, що з тобою. В очах

анічогісінько — одне тільки небо — широкий безмежний простір. Блисне інколи в очах самоліт, блисне і знову сховається. Це тоді, як сонце, як:

Все выше, и выше, и выше

Стремим мы полет наших птиц…

Тоді завжди робиться весело, бадьоро… Хочеться раптом схопитися з місця й шугнути туди, навздогін за машиною…

Пригадую свій перший політ. Тоді, як нас, молодих мотористів, повітрям хрестили. Тоді я страшенно хвилювався. Готувався, немов до святого причастя. (Це колись — у мої зелені дні.) До машини підходив з якимсь неповторним чуттям, вдруге, втрете — його не було. Звик — стало професією. А тоді млів, горів якимсь огнем… Як зараз бачу картину ту. Я сідаю в кабіну, прив’язуюсь по плечах ремінцями. І не знаю, де подіть свої очі: чи на товаришів, чи на літуна, що пробує мотор.

— Прощайсь, Владю!.. Поклона старим передай…

Жартують, бісові душі, а я не знаю, що й відповісти… Мотор ураз шалено ревнув — і машина рушила з місця. Помахав рукою назад до братви, а очима хутко вниз: цікаво, як відірветься машина від землі. Та не встиг роздивитися. Якось воно хутко й так несподівано. От-от була земля — рукою дістати. От-от, і враз немов провалилась. Я сиджу на одному місці, а земля тікає, зникає від мене.

Підо мною вже місто. Від краю до краю — все як на долоні. І ріка коло нього — наче широка довжелезна стрічка. А вулиці рівні-рівні, і по них ворушаться цятки — білі, чорні, блискає щось. Пильніш розглядаю — то, мабуть, автомобілі. А маленькі

цятки — то, запевне, люди. Та цятки хутко зникають, натомість другі, і далі — ми вже далеко за містом. Вздовж ріки летимо. А обіч неї вузенька гадючка повзе. І дим у неї з головки: то поїзд іде товаровий. Який же він маленький!..

А навкруги яка ж то краса! Широкі безмежні лани, і нема їм краю-кінця. Величезний різнобарвний килим, а на ньому села з білими церквами. Ріка покрутилась поміж ними. Ще летимо, ще… Килим рясніє, більше на ньому малюнків, і раптом посірів — загубивсь ув очах. Перед нами море. Море, бо знав, що то море. А так — те ж саме небо, що вгорі над нами…

— А-г-гей, Владю!.. Заснув?..

Хутко схоплююсь. Коло мене нікого, а на старті № 6 — мій самоліт.

Про далі коротко — п'ять слів:

№ 6 мав удруге летіти. Приготували його хутко, налили бензину, води підлили в радіатор. Заводити мотора почали. Я рукою за пропелера, мене за другу механік Чуб, а ще за нього моторист Банька…

— Контакт?..

— Єсть контакт!

Це літун. Я руку хутко до себе, і всі троє — раз! — від машини. Пропелер, власне, мотор, гуркнув і став. Ще раз. Мотор не йшов. Утретє:

— Контакт?..

Але "єсть контакт" я вже не почув…

…А внаслідок цього лежав я в шпиталі. Не лежав, а був прип'ятий до ліжка й до якогось станка. До нього підвішено мою руку. Картина не дуже красива: не можна ні сісти, ні встати. Навіть ворухнутися ніяк. Був у стані малої дитини, яку санітари годували, прибирали з-під мене. Через декілька тижнів руку нарешті помилували — зняли з шибениці, зрослась. А натомість замурували її в гіпс — і моє становище не так уже й покращало.

З боком було трохи краще — він майже заростав, вигоювавсь. Та від нього не було легше, проклята нудь заїдала. Та хоч би ж хто в палаті!.. А то ні душі на той час. Особливо вночі — просто божеволів. Інколи читав… Санітар тримав перед моїми очима книжку і прочитані сторінки перегортав. Та від такого читання боліла голова, і нарешті я кинув таке читання.

Товариші навідувалися. І це було єдиною втіхою. Раз приходив командир. Посидів з півгодини, пожалкував за такий випадок. Ще казав: "Хвалити Бога, що живим лишився: з-під пропелера живим не підводяться…"

* * *

Ніна.

Я ніяк не міг її зрозуміти. Не хотіла, мабуть, щоб я зрозумів. Тільки-но відкрию я рота, щоб її запитати: "Ніно Сергіївно!.. Що це все?.." — як вона раптом питала про щось інше. І так тиждень, місяць — всі оті дні. Раз було: покликав товариша до себе на іменини. Були він із своєю коханкою та… вона. Погуляли трохи… Ну, як усі гуляють. Потім бачу — зникли вони. Товариш

із своєю в другу кімнату. Я ж із нею зостався. З Ніною Сергіївною. Говорили спершу про віщось. Почала вона зітхати.

— Сумно, Владю!.. Давайте зіграймо в дурня.

Програли з півгодини.

— Нецікаво, Владю... Давайте в що інше!

— Давайте й у що інше...

— В цього самого дурня, тільки...

— Слухаюсь, Ніно Сергіївно!..

— ...хто лишиться в дурнях, мусить нести кару.

— Чудесно, давайте!..

Зіграли раз — лишилась вона.

— Ну, призначайте кару! Я у вашій владі...

— Заспівайте що-небудь!..

— І все?..

Проспівала "Бубенцы". Вдруге — знову вона. А втретє я був дурнем.

— Ну, тепер ваша черга, Ніно Сергіївно!..

— Чудесно... Я раз, два — і в дамках. Цілуйте...

І їла мене очима.

— Кого, Ніно Сергіївно?..

— Себе цілуйте!

— Як себе?..

— В дзеркалі.

Ну, поцілував…

— Не все… Ще поцілуйте… Валю!

— Та вона ж у другій кімнаті!..

— Тоді кидаймо грати!

— Та-а…

— Не хочете?

— Добре, іду…

Пройшов до дверей кімнати, зупинився:

— А може б, ви замінили?.. Може…

— Добре… Тоді кого хочете цілуйте!..

— Отак би й давно… З радістю!..

Я хутко підбіг до неї і дзвінко цмокнув губами… в самовар (коло неї стояв). Визвірилась раптом вона і як крикне:

— Дурень!..

І побігла в другу кімнату…

…А то були раз у театрі. Квитки купила вона. І куди ж?.. На галерку, в самий куток. Під час дії, коли було темно, тулилась до мене. Руками нишпорила в мене по кишенях і легенько лоскотала. Намацавши в мене браунінга, тихо на вухо спитала:

— Чуєте, Владю?..

— Що, Ніно Сергіївно?..

— Скажіть, коли б я попрохала у вас револьвера, ви б дали мені?

— Навіщо, Ніно Сергіївно?..

— Говоріть, дали б?..

— Дивлячись навіщо…

— Ну, наприклад, щоб поквитатися з життям?..

— Що ви, Ніно Сергіївно?!.

— Та-та-та!.. Ша! Не думайте, що я така вже дурна.

А на третій дії знову:

— Слухайте!.. Уявіть собі таку картину: Федя полетів і не повернувся. Аварія сталася… З-під хмар і к чорту в землю. Що б мені лишилось тоді робити?.. Чуєте, Владю?…

— Цього не трапиться, Ніно Сергіївно… З таким літуном, як ваш чоловік, ніколи…

— Ну, уявіть собі, що сталося!..

— Добре, уявляю, і все-таки б не дав.

— Чому?..

— А тому, що я людина військова і…

— І-і-і… Заіікав…

…Виходили з театру окремо — розсердилась.

А в шпиталі одержав від неї листа. Писала:

"Владю, любий, дорогий!..

Я й досі не можу опам'ятатись. Як це сталось? Який жах!.. Я тиждень цілий ходила, як чмаленна. Не знаходила собі місця, не їла, спати не могла. А ночами снишся… І тоді тільки забуваюсь, тоді живу. І вчора приснився: приходиш ти до мене ніби… Не тепер, а колись. У нас великий будинок над ставом. Місячна ніч… А ми вдвох на веранді. Розкішна така, диким виноградом заросла… Ти сидиш у білому кріслі, а я в тебе на колінах. І ти не в гімнастерці, а в усьому білому-білому… Я так тиснусь, тиснусь до тебе. Застигли раптом у палких обіймах. Я вп'ялась губами тобі в устоньки… І прокинулась…

Мій чортьонок! Я чула, що тобі покращало… У неділю приїду до тебе. Тільки як би це, щоб ніхто не знав?.. Подумай, золотко, добре?.. Цілую мільйон разів…

Твоя Н…"

Побачення влаштував у маленькій кімнатці-читальні. Не сподобалось воно мені: дуже вже кисле вийшло. Бідкалась вона, жалілась на прокляте життя… Без того було журно — вона ще додала. На прощання також плакала і без кінця цілувала.

Потім щоразу їздила. Двічі на тиждень. Все моє ліжко вквітчала квітками, увесь столик заставляла різними ласощами. Звик потрошку. Не тільки звик, а… не міг без неї бути. Ждав її приїзду, як якогось свята. І не питав уже більше: "Ніно Сергіївно! Що це все значить?.." Розумів без цього…

* * *

Раз попрохав я Ніну привезти мені з дому записну книжку. Розповів їй, як потрапити до мене і де вона лежить. Привезла через три дні. А сама — як хмара: хмура-хмура… І ні слова мені.

— Що з тобою, Нінусік?..

— Нічого такого… Прощай! — Повернулась і хотіла йти.

— Нінусік?!. Як тобі не соромно?

— Соромно?!. Ще мені й соромно?..

Впала головою на стіл і враз залилась сльозами. Як не благав — не допомагало… З півгодини возився з нею, поки трохи заспокоїв. Але говорити тоді так і не говорила… Як води в рот набрала. Попрощалась і пішла… Навіть руки не подала…

Я довго не міг нічого зрозуміти. Навіть подумав, чи не черговий це знову коник?.. Ліг на ліжку, почав переглядати свої записки. Цікаво — два місяці не бачив. А хотілось нові враження й думки записати. Вже три роки так роблю… Сторінка за сторінкою — помітив, наче випало щось. Недбало підняв: записка якась…

"Льолю! Я йду — мені дуже ніколи. На кухні вмивальник і рушник на гвіздочку. Ключа лишіть господині… Владя".

…А, так-так!.. Прокинувсь я тоді — спала вона. Спокійно так, і усмішка грала на лиці. Постояв хвилинку над нею — жаль стало будити. Прикрив ще шинелею, пішов…

Та записка була не одна. З книжки виглядала й друга.

Хутко пробіг по ній очима:

"Добрий мій Владю!.. Сердечне спасибі. За все, за все… Колись, мо, віддячу. Ще взяла у вас книжку… Власно, не одну, а дві — Тургенєва й Купріна. За тиждень віддам.

З щирою повагою, Льоля".

Переглянув усю книжку — більш нічого. Ще раз перечитав обидві записки і так сидів нерухомо…

На другий день, звичайно, одержав від Ніни листа. Я ждав цього. Писала:

"Противний, нікчемний хлопчина!..

Як я Вас тепер ненавиджу! Ви хам, мужик, остання скотина!.. Як Ви могли, як Ви могли?.. Ви обезчестили моє чесне ім’я… Ви вдерлись у мою душу брудними чоботищами… Ви!.. Ви!..

Ах, бідна, нещасна я женщина!.. Як я впіймалася на Ваш гачок? Як я?.. Боже!.. Я не переживу такого безчестя!..

Та тільки ні!.. Двері до мого серця для Вас назавше зачинені… Таким скотам кришка!

Не Ваша Н…"

По двох тижнях мене зі шпиталю виписали. Була глупа осінь. Віяв пронизливий східний вітер. Я не йшов, а біг по вулицях. Холод кусався, та ще так хотілося швидше, швидше… До братви, до роботи. Занудився дуже…

Забіг по дорозі на кватиру. Господар зустрів, як рідного сина. Радий такий, радий… І ласкаво нагадав про гроші, що три місяці я не платив. Окинув очима кімнату, свою хорошу, любу кімнату. Така, як була, — наче вчора тільки в ній ночував. Одне трохи незвичайно — прибрано було. Ліжко застелене, книжки поскладені. Ніколи в ній так не бувало.

Тільки подивився й подався на аеродром. З аеродрому — в штаб. Скрізь хотілось побути. Всіх побачити. Так до самого вечора, а тоді з братвою до міста. Братва покроплювала моє прибуття.

Другого дня, прибираючи на столі, помітив я, що немає однієї моєї фотографії. Може, і не помітив би, коли це так упало

в очі. Вона завжди стояла в мене на столі. То була дорога згадка про мою першу любов із написом на звороті: "А молодість не вернеться, не вернеться вона… Зіна". Я перекидав усі книжки, всю кімнату облазив — не було.

Де б же вона поділась? Хіба взяв хто?..

Раптом мені спало на думку, що це Льоля її взяла, тоді вкупі з книжками. Ну, взяла — і хай. На згадку буде дівчині… Коли ж за цією думкою виникла й нова:

"А чи не "взяла" вона ще чого часом?.."

Хутко відчиняю шухлядки в столі — все на місці. Навіть грошей тринадцять карбованців цілі. Кинувсь до одягу — як висів тоді на вішалці, так і висить. Заглянув у корзину… не було мавзера.

Значить, вона!.. Ну, якому чортові з моїх товаришів він потрібний? Нагукав на господаря:

— Хто був за цей час у моїй кімнаті?

— Та хто ж… Ото дівчина, що ви й самі знаєте. Потім заходила якась дамочка… З запискою вашою.

— І більше ніхто?

— Більш ніхто…

Кипів і лютував, як звір. Здавалось: попадись Льоля в ту хвилину — на шматки б розірвав. Наважився нарешті знайти її і поквитатись.

Як смеркло, я вже ходив по Садовій і шукав її. Заходив майже в усі ресторани, пивні. Зазирав майже кожній женщині в обличчя і не знаходив. Зустрічав там, кого й не думав зустрічати, навіть режисера з нашого українського гуртка. А Льолі не було. Надумав у якоїсь повії запитатися, але не насмів. Нарешті за північ вони вже самі звернули на мене увагу. Підходить одна й запитує:

— Кого, браток, шукаєш?..

— Та тут одну… Льолею звати.

— Льолею?.. А яка вона з себе?

Я розповів.

— Не знаю такої… — І потім по павзі: — А може б, я її замінила, га?.. — Випнула вперед груди й безсоромно моргнула очима. Я зніяковів і не знав, що відповідати.

— Ну, чого ж дивишся?.. Ну!

Взяла мене під руку й веде. Я зупинився й тихо промимрив:

— Пробачте!.. Але я не той…

— Що не той?

— І, крім того, в мене грошей немає…

— Грошей немає?! Масьол нещасний! — Ткнула мене рукою в живіт і хутко пішла.

Одне слово, не везло. Але надії на зустріч не губив. Колись та зустріну суку. Стомився нарешті здорово. Зайшов у ресторан і замовив пляшку пива. Дивлюсь — за другим столиком якась красуня сидить. І така ж молоденька та маленька, як лялечка.

"Невже, — подумав, — і воно "працює"?.."

Я не помилився: вона вже зиркала в мій бік. Попрохав пробачення й підсів до неї. Вона ж, глянувши на мою військову форму, зараз до мене по-діловому:

— Тільки ж знай, браток!.. Я не з тих, що за троячку. І не мились по-дурному!

Я відповів, що милитись не збираюсь, і замовив на двох вечерю. Поласкавіла вона трохи, розговорились. Згодом запитав про Льолю. Сказала, що навіть товаришує з нею, але сьогодні її не бачила. Живе ж Льоля на Поштовій, № 2, у Мури якоїсь…

На другий день опівдні я вже був на Поштовій. Знайшов № 2. То був великий будинок на кілька поверхів.

О, та Мура живе по-непманському!.. Тільки ж у квартирі якій?

Постукав у перші двері — нема. У другі — і не знаємо такої… Всі квартири обійшов — не знайшов. Вже аж у підвалі хтось мені сказав… "хтось", бо поночі було… що вона живе в дворі, у флігельку. У дворі мене перестрів якийсь дядя.

— Кого вам?

— Муру… Де вона живе?

— Муру?.. — І так це сказав, неначе кіт муркнув. — Он то вона живе.

Знайшов я "он то" — маленькі двері в сінці і ще менші в кімнату. А в ній напівтемно і нікого не видко.

— Пробачте!.. Тут живе Мура?

— Мура?

І тепер справді наче кіт.

— Я Мура… Що скажете?

З закапелка вилізло якесь страшне опудало. В лахмітті все і розкуйовджене. Аж моторошно якось стало…

— Мені треба бачити Льолю. Ви знаєте Льолю?

— Знаю… Мо, гроші принесли?

— Ні-ні, я не про гроші… Я Льолю хочу бачити…

— Нема її. Вже тиждень, як завіялась. І грошей, зараза, не віддала…

— Де ж вона?

— А я знаю? Не ходжу ж я за нею…

Бачу я — нічого так не вийде. Витяг карбованця (пригадалася Льоля, сценка в міському саду) і дав їй. Пом'якшала трохи стара, але сказати щось певного так і не

сказала. Не знала. Тоді я попрохав Муру пошукати хоч мої книжки. Муркнула мені у відповідь:

— Шукай сам отам… — І показала рукою на ситцеву ширму. За ширмою стояло ліжко. Коло нього — маленький столик. А на ньому — різні флакончики, коробки з-під пудри, фотографії. Поміж них була й моя…

Ще лежала збоку купка книжок. Але моїх між ними не було. Знайшов я їх на вікні. Лежали вкупі з якимсь великим зеленим зшитком. Мене зацікавив напис на ньому: вгорі — "Жорж Анті" і трохи нижче "Беладонна. Роман". Я розгорнув і так, між іншим, почав читати…

Розділ 2

Записки Льолі Грінберг

Жорж Анті

Беладонна

(Роман)

Росте вона на гнійному ґрунті… Плоди — гірко-солоні на смак, задурливо пахнуть.

Пролог

Я син землі, чорнозему — і міста не люблю. Я не можу звикнутися з його шаленим рухом, грюкотом і шумом. Мені незрозуміле його життя. Дивлюся інколи з балкону шостого поверху й думаю:

"Куди, для чого спішать так люди? Чи не можна тихо, повільно, як там, далеко десь, на селі?.. Чи їм більше треба?"

Зійду нижче на балкон другого поверху й знову дивлюся. Ось біжить якийсь субчик у білому брилику, біжить і насвистує щось. Трохи повільніше біжить якась пані. Вона швидко дріботить ногами, та спідничка вузенька — і її не пускає. Вона в усьому чорному і вся виблискується. За нею слідком біжить якась молоденька. Ця в усьому рожевому і сама рожева. А губи червоні-червоні, як калина.

Для чого вона так нафарбувалася?.. Для чого в неї такі коштовні вбори? А що вона робить?..

Може, коли побуду рік або два в університеті, тоді зрозумію. А зараз — я син землі, і я лаюся. Я б зайшов уряд усі вулиці. Побив і потрощив усі коштовні вітрини... Розвіяв за вітром усю пудру. А пахощами дорогими полив тротуари...

...Зустрівся я з нею в пивній.

Хто вона?

Вона дочка недолі, що попала в тенета чорного диявола.

Що я їй говорив?..

Я говорив їй про облуду чорного диявола. Про ті муки, що бувають від нього... Я говорив їй про її загублену долю, про її красу й життя, які можна врятувати... Вона тихенька, як ягнятко, журними очима дивилась на мене. І в її очах я читав про велику образу на все людство за своє пропаще життя. За її спиною я бачив ганебне обличчя чорного диявола, який на жодну хвилинку не відходив від неї. Мені тоді так зробилося

тяжко на серці за її молоде нещасне життя… За ті сумні очі, що так журно дивилися з-під чорного брилика…

Що мене примусило з нею говорити?

Що?.. Ха-ха-ха!.. Та вона ж женщина. А я п'яний, безсоромний член п'яної стихії, і в мене є гроші…

…Знову я в місті. Знову в пивній…

Невже я закохався в Льолю?..

Так, закохався. Я хочу її бачити. Я не можу без неї бути… Але її немає. Та я сиджу й жду. Вистачило грошей на пляшку пива — п’ю. Шумує місто, співає пивна… Співає годину, дві. Нарешті приходить і вона.

Чи впізнає ж вона мене?..

Кого, Жоржика?.. Та в неї ж так багато Жоржиків, різних ґатунків і кольорів, що вони всі злились в одного грубого, ненависного мужчину… Невже впізнала?

Довго дивилась на мене. Підійшла, привіталась…

— Жоржику!..

…І вона пішла зі мною. Знає, що грошей ні копійки в мене, — і пішла. Та без грошей ідуть тільки друзі… Вона хоче бути моїм другом. Вона хоче трохи відпочити…

Частина перша

Їй тоді було вісім років. Пригадує, як мати похапцем бігала по хаті, хапала, що траплялося під руку, зав'язувала все у вузли й тужно голосила. Пригадує, як потім мати звалила вузли собі на плечі, маленький вузлик ткнула їй у руки, схопила за руку й повела з хати. По тому Льоля не бачила вже своєї хати… Все зосталось десь далеко-далеко, де — і сама не знає. Коли ж питалася про це в матері, та махала рукою, щоб мовчала, і ляпала по потилиці. А як плакала, мати тоді лякала якимись страшними німцями й говорила, що вони її заберуть.

Потім забула. Знайшла нові іграшки, знайшла нових подруг.

На станціях, як поїзд спинявся, вона з більшими бігала на перон і прохала:

— Подайте що милость нещасним біженцям!..

Брала в запіл що давали й швидко бігла до вагона.

— Мам, а мам!.. Нате.

І знову бігла…

Так їхали багато й багато днів. Потроху звикла до вагона — нової хати, до людей. Чужі й сердиті люди стали своїми, рідними. А куди вони їдуть — не варт було знати. Їдуть — значить, так треба. Тільки ночами, як, було, прокидалася, все дивувалася, чого мати плаче. Вона тоді підводилась, обіймала маму рученятами й питалася:

— Мамо!.. Чого-бо ти плачеш?

І заспокоювалась аж тоді, як мати всміхалася і її голубила.

І на одній великій станції, в якомусь великому місті, Льоля навіки загубила свою маму. Побігла вона з подругами на перон прохати, зайшла кудись далеко й заблудилася. Довго бігала по станції, лазила попід вагонами — і ніяк не знаходила свого поїзда. Так шукаючи, забігла аж за станцію, потім повернулася назад і знову бігала.

Але коли якась спасена душа показала їй дорогу, поїзда вже не було…

"Люба Льолю!

Був у тебе, але тебе не застав. Лишаю тобі оцього зшитка, і знаєш для чого?.. Ото спочатку я був почав писати роман із твого життя, але в мене не вистачає матеріалів. Так я й надумав: записуй, коли будеш вільна, що з тобою трапляється. Про всі свої пригоди. Щоденно потрошку… Може, і я коли заскочу, писну. Пиши, як зумієш. Гарно не треба — я потім оброблю. Все-все записуй. Добре, моє Льольо? А влітку на канікулах я його закінчу. Ти ж глянь, як у мене на початку чудесно вийшло?.. Роман, Льольо, буде!..

Твій Жоржик"

3 лютого. Чудачина Жоржик! Та вже ради тебе писатиму. Заради тебе я й кров’ю своєю писатиму. Тільки з чого ж почати?.. Зі свого минулого? Набридло воно мені, в печінках сидить. Не хочу про нього, тільки про сучасне… А сучасне хіба краще?.. Та чорт із ним, починаю. Ох!.. Позіхнулося. Спати хочеться. Я ж усю ніч не спала, а зараз уже чотири, прийшла тільки. Нічого такого й не трапилося. Погуляла з одним, заробила п'ятьорку. Скуп’яга, видко, гад. Та ну його!..

Ляжу спати.

5 лютого. Прокинулась опівдні. Не підводячись із ліжка, читала Тургенєва. Дуже мені сподобались "Вешние воды". Ще б читала, та кінчилося. До того й смеркало вже. Зодяглася — і на Садову, як водиться. А холодно було — бррр!.. Ледве не задубіла. А воно ж тобі нікого — хоч би поганий трапився. Три години так блукала. І вже в пивній зустрілась з одним знайомим: у баню колись водив. Повечеряли в ресторані — і до нього додому. А живе він аж на краю міста. Так же боялася, щоб, гад, не обчистив. Але нічого — все пройшло по-хорошому...

6 лютого. Вчора нікуди й з хати не показувалася. А весь день з ліжка не підводилася. Чи застудилася, чи біс його знає... Так же боліла голова, і в грудях кололо. Сьогодні теж, мабуть, не піду. Заточуюсь навіть, і сумно, нудно чомусь. А треба б піти. Грошей три карбованці в кишені. Господиня голову гризе, що за квартиру не плачу. А воно й весна не за горами. Треба і того, і того!.. Нема ж нічого в мене з літнього. А втім, живі будемо — чорта з два помремо!..

8 лютого.

На згадку любій Льолі від Віті.

Ты прекрасна — точно роза,

Только разница одна:

Роза вянет от мороза,

А ты, Леля, никогда...

Леля — душка,

Леля — цвет,

Леля — розовый букет…

Всю ніч мене компліментами промучив. Такий солоденький, прилизаний… Здається, десь його я бачила: чи в перукарні, чи в церобкоопі. А рекомендує себе за пролетарського актера. Бреше, стерво!..

10 лютого. Ой, Жоро!.. Я й досі не можу опам'ятатися. Пишу оце, а сама дрижу… Бачила звірів, а таких рідко траплялося… Вчора в барі підходить до мене один:

— Ой, симпопончик! Вільна?..

А сам такий здоровенний, товстющий. Я трохи й повагалась — боялася такого бугая. Та потім бачу, що з грошима він, і погодилась. А з ним іще двоє — один молоденький, соплячок ще зовсім, а другий високий і поганющий же — поганішого не треба.

— Ну, гони ще двох, і поїдемо! Хутко!.. Хороших, красоток вибирай!

І на це погодилась — думала собі молоденького взяти, та… Або я все по порядку. Поїхали ми. І здоровий зі мною сів. М'яв усю дорогу мене ручищами й підганяв візника. А як їхали на гору, мало не загнав бідолаху.

— Поганяй, поганяй, іроде!

Та кулаками візника в спину. Той періщив-періщив коняку, поки вона й стала. Довелося далі йти пішки.

Прийшли до нього на кватиру. Розкішно, гад, живе — як буржуй. М'які меблі, шахви з книгами, з посудом різним. По стінах портрети Леніна, Карла Маркса й таких, що й не знаю я. А на столі вина, випивки — гора. Замкнув він двері, ключа в кишеню заховав і як гуконе:

— Роздягайся, братка!..

І до нас:

— Ну, наголо!

Чи писати далі, чи!.. І самій якось соромно. Наче й привикла, а от… Два ж роки такого життя. Ціла низка таких вечорів, десятки шалених оргій. І щоразу після них я хорію, днями ходжу, як ганчірка. Вони вимотують усі мої нерви, вбивають живі почуття. Тоді робишся лялькою без душі, без розуму, без жодної волі. Споживач твій — цілковитий господар, твій бог. Він робить із тобою що схоче, що йому дозволить п'яна фантазія, його скотинячий розбещений інстинкт. А ти — ні слова, а ти — ні звуку: виконай неухильно всі його бажання. Більше: вгадуй, що йому хочеться, вивертай навиворіт усе своє нутро, аби йому догодити. Смійся, пий, танцюй, заражай його своєю веселістю.

Всю ніч тяглася ота катавасія. Я спершу гадала не пити — пити, та з розумом. Наостогидло противне вино — келих по келиху виливала під стіл. А вони й помітили, гади. Мій жеребець помітив… Схопив мене в оберемок і як гукне:

— Ану, братва, лий!

А ті й раді старатись: один тримав мою голову, а другий — пляшку мені в рота. Я захлиналась, пручалась щосили… Вино

лилось мені на груди, по животі, по ногах. Я стояла в калюжі справжній…

А вони ледве не лускались від реготу й заливали вже другу пляшку. Жеребець аж іржав від задоволення й міцно тиснув мене до себе. Мені здавалося, що я розтану від його гарячого тіла. Як піч ота. І розчервонівся ввесь, як із бані виліз.

Врешті залили. Високий, поганющий схопив зі столу оселедця й запхнув мені в рота. У відповідь на це вся компанія вибухнула реготом. Нащо подруги — і ті лазили від сміху. А я… Я жувала оселедця й незрозуміло водила по всіх очима… І зробилося раптом так усе байдуже. Так, як і завжди під час "роботи".

Любе, миле вино! Я проклинаю тебе й падаю ниць перед тобою. Ти наймиліший мій товариш. Ти заганяєш у п'яти всі оті хороші думки. З тобою забуваєш, що є на світі якийсь сором, честь…

Про далі, що робилося — не пригадую. Все — як у тумані наче. Як у сні бачу: танцювали всі парами. Триндикали на губах, вибивали в пляшки — ото була музика! Потім гуртом танцювали, побравшись за руки. Це скоро набридло — і мене примусили танцювати на руках догори ногами. Ще потім грали в кози… Але найжахніше було наприкінці: всі накинулись на мене, по черзі… Я найкраща була…

Жодного почуття жалю, людяності. Хижі, люті звірі… Ой, Жоро! Коли ж цьому край?..

11 лютого. Любий мій зшиточку! Чому це наш Жоржик не показується? Кілька днів уже не приходить. Невже забув?.. Ой ні, що за думка така набігла?.. Щоб Жора, і… Ніколи в світі! Я

вірю йому, як самій собі. Дужче, в сто разів дужче. Він такий же правдивий. Йому не можна не вірити. Він говорить:

— До весни, Льолю… До весни почекай! А там поїдемо до мене на село. Всеньке літо попрацюємо в батька, й знову до міста. Будемо обоє вчитися…

Вчитися буду, вчитися… Швидше, швидше! Весно, де ти?..

Схема другої частини

Льоля з вокзалу попада до комітету допомоги біженцям. Там її забирає до себе бездітний піп, отець Данило. Матушка незадоволена з чоловікового вчинку. Потім привикає до Льолі і навіть починає любити. Льоля стає дочкою-приймачкою. Взимку її віддають до гімназії. Льоля вчиться, і гарно вчиться. 1917 рік і революції — одна й друга. Попадя не може терпіти радянської школи й забирає Льолю з гімназії. Льоля вже дівонька. Згодом умирає старий піп — 1923 року. А ще через рік матушка віддає Льолю заміж. За старого й немилого ресторатора. Льоля закохується у вродливого юнака Колю й тікає з ним…

Другий розділ з третьої частини

Прокинулась Льоля пізно вдень. Тоді, коли так переповнені вулиці міста, коли кожен по роботі тяжкій поспішає додому на спочинок. Тоді, коли люди кінчають роботу, вона тільки збирається до неї. Так уже склалась її доля, того вимагає від неї професія.

І не гудуть їй гудки заводів, не заохочують до праці. А ниє тільки серце болісно, і в голові важкий туман.

Вона тоді зодягається, причепурюється й виходить на вулицю. Довгі, ой довгі вулиці в місті! А ще довші думи в Льолиній голові. Ходить від кінця до кінця, викурює цигарку за цигаркою, очікує на якогось "молодця". Далі — в "тошніловці". Шумно, п'яно, весело. Туман від тютюнового диму, миготять угорі лампочки, і божевільний рух поміж столиками.

— Давай, давай!..

На столах, під столами пляшки. Десятки їх зникають, десятки їх натомість. Музика, пісня, крик. Без упину, без угаву — до пізньої ночі…

Подруга до Льолі підсіла. Розкішно зодягнена, обручки на руках, персні дорогі. Щось довго шепоче Льолі на вухо, вмовляє, видко. Льоля поволі веселішає, очі засвітились огнями…

— Ну-ну?!.

Подруга наливає склянку за склянкою, частує. Льоля п'є раз по раз, слухає. Випливають перед очима знайомі картини: діла, нальоти, гроші… А потім — район, бупр[10]… Три місяці і рік позбавлення волі.

Страшно й привабливо — хочеться і колеться. Шумить у голові, тьмариться думка, а подруга — як злий демон:

— Дурна!.. Поки молоді — дайош! Поки живеться — живи!.. Льоля, дурна!..

Блискають ув очах убори товаришки; лоскочуть, туманять мозок…

1 березня

Жорж Анті

…Він пішов, побіг на якісь збори. З якою радістю я б побігла вкупі з ним. Сиділа б, слухала… Потім із зборів додому. Розвела б примуса, приготувала вечерю, чай… Далі — спокійно спати. Ех!..

Так записати просиш, Жоржику? Ну, добре.

По весні то було. Пригадую добре, що в неділю чи в свято якесь. Я так чудесно з одним погуляла, як ніколи. Спершу в кіно побули, потім до парку поїхали. Годині о дванадцятій зібрались додому (гість раніше поїхав), як раптом підбігає до мене подруга Неля:

— Слухай! Діло трапляється.

— Що, де, як?..

— Ходім!

Я відмовлялась, але вона таки потягла. Відвела за кущі, і таке:

— Сотня, а то й дві накльовується!

— Ну й іди сама… їй-бо, не хочеться.

— Дурна! Гарненької треба! Зі мною не хоче!

Погодилась я.

— Та гляди, розворуши його добре!.. Та ти розумієш… І той… заводь якомога подалі, в глушину!..

Звела вона мене з одним. Хто він — важко було відгадати. А зодягнений добре, і по всьому було видко, що з грошима. Не первина була — пішли. Він п'яненький добренько був і все намагався, щоб швидше. Я ж вела й вела. Нарешті він уперся, як бик, і ні ногою далі. Бачу — людей нікого близько, й темнувато стало (місяць зайшов) — можна й тут. А все-таки відвела вбік, у густий молодий дубнячок.

— О, глянь, яке чудесне місце!.. Ну!

Почепилась йому на шию, і ми обоє повалились на землю…

П'ять, десять хвилин… А їх не було! Мені вже здавалося, що провалилась справа, як раптом почула обережні кроки. (Я почула, він — ні.) То були вони. Хутко накинулись на нього, і Ванька заткнув рога ганчіркою. Я вмент рукою по кишенях, витягла, що там було, й гайда.

Хоча це ж не за того попалися ми. Накрили нас за якогось Сеню. Така сама була історія: завела його, обчистила й додому приїхала. Навіть гроші перелічила — сто карбованців було, як тут налетіла міліція — і до бупру. Дурні, вбили його. Він пручався, так вони й пристукнули…

"Славній Льолі на згадку.

"Люба дитинко!

Я повік не забуду сьогоднішнього вечора. Повік не забуду тебе. Клянусь ім'ям комсомольця — правду кажу! Прости, Льолю! Я негідний самець. Я комсомолець — і пішов на таку

річ... Знай же — надалі я тобі друг. І це я доведу тобі на фактах: кожної хвилини ти знайдеш у мені заступника. Моя адреса: Степна 33. Костік".

Слиняве хлоп'я! Потяглось за спідницею і розжалобилось. Бачила таких... А втім — може, і пригодиться. Копійка до копійки — голому сорочка.

3 березня. Сердився Жоржик, що гості пасуться в щоденнику. Полізе ж, гад, по нишпірках, що ти йому, загородиш?.. А сьогодні є про що написати. Якби таких побільше...

Сиділа я з подругами в ресторані, вечеряла. Бачу — заходить якийсь стариган. Так, років під сімдесят, мабуть. Зиркнув спідлоба навкруги й сів недалеко від нас. Замовив вечеряти, а очима коли-не-коли й зиркне на мене. Я спершу не звертала уваги, противний такий, лисий і в зморшках увесь. А потім візьми й почастуй його поглядом. Він, сердечний, так і засовався на місці. Замигав очима й не знає, де їх подіти. Я вдруге моргнула — піддала жару. Стариган і розплився, покликав пальчиком.

— Знаєте!.. Я хочу з вами той... поговорити...

— Будь ласка, прошу!.. — Сіла до його столу.

— Тільки як би той... Мо, ми підемо куди-інде?..

Сказала "добре"!

— Добре?.. От і добре! Е-е, той... слухайте! — гукнув на офіціянта. — Скільки там з мене?

— Ви ще не вечеряли, громадянине.

— Нічого, нічого… Я ж замовив, нате!

Дістав якісь гроші, ткнув офіціантові. Той увічливо поклонився й відчинив перед нами двері.

— Так, говорите, добре?.. То тоді б, може, до мене додому проїхалися, га?

Я почала зацікавлюватися дідуськом: про віщо він має зі мною говорити? Трухлий же — як жук, порохня сиплеться… А нарешті погодилась і на цю пропозицію. Сіли на візника ми й поїхали. Хоч і старе було стерво, а тулилося до мене близько. Навіть руку тискав… Запитав:

— Перше — це як вас звати дозволите?..

Сказала йому.

— Льоля, от і чудесно!.. Гарне ім’я, чудесне!.. І ви гарні. Знайте — скільки я не шукав, не вибирав із вашого брата, а кращої не знайшов…

— Ви так думаєте?

— Не думаю, а так воно й справді… Ви ж справжня красуня!

— Дякую за комплімента!.. — І потиснула його руку. Знала таких жуків: їм заговори зуби — вони й тануть. Від того потиску він аж закректав.

— Ой, чудесно як!.. А тепер знаєте що, Льолю?..

— Скажете — знатиму… Або стривайте! Як же вас величати накажете?

— Е-е… Анатолій Федорович, Анатолій Федорович, моя дорога… Так що ж я мав сказати?.. Ага! Може, ми, Льолю, той?.. Кого стрінемо, чи ще що. Так ви вже того…

— Розумію, розумію!..

Живе стариган у великому шестиповерховому будинку на третьому поверсі. Коли підіймалися сходами, зустріли якогось його знайомого. (Старий наче знав, що попереджав.)

— А, Анатолію Федоровичу!.. Де гуляли так довго?

Анатолій Федорович затоптався на місці.

— В театрі, в театрі забарився… Знайомтеся, Іване Аркадійовичу!.. Е-е… Моя племінниця Льоля. Студентка… Власне, була студенткою, а тепер…

Іван Аркадійович чемно вклонився й поцілував мені руку:

— Дуже приємно, дуже приємно!.. А в якому театрі були, дозвольте вас запитати?

— Власне, я помилився… В кіно ми були, там і зустрілися.

— А, в кіно? Що ж дивилися? Мабуть, Нібелунги?

— Так, так… Нібелунги! І, знаєте, чудесна картина, Іване Аркадійовичу!..

— О-о, безперечно!.. То ж німці.

Мені було до бісиків втішно з Анатолія Федоровича. Помітно було, що нервується дуже й хоче якнайшвидше від нього втекти. А Іван Аркадійович говорив і говорив:

— Знайте! Рекомендую ще в оперу сходити. На "Фауста" в новій постановці… Ах, Анатолію Федоровичу, яка ж то краса!.. Ви бачили, Льолю, "Фауста"?

— Як же, як же!..

— Правда, чудесно?.. Знайте, я й досі не можу отямитись.

Анатолій Федорович нарешті не стримався:

— Дорогий Іване Аркадійовичу! Ви нам пробачте, звичайно, але ми поспішаємо… Дуже поспішаємо!

— Будь ласка, будь ласка!..

Іван Аркадійович галантно поступився і дав мені дорогу. Попрощалися. І вже коли ми збиралися до третього поверху, Іван Аркадійович знову нас зупинив:

— Анатолію Федоровичу, забув… Почекайте хвилинку!

Швидко піднявся до нас.

— Ось, нате, дивіться!.. — Витяг із кишені газету. — Не я вам говорив? Не по-мойому вийшло?..

— Завтра, завтра!.. Я ж вас прошу, Іване Аркадійовичу!..

— Тисячу разів пробачте!.. Це ж дійсно завтра можна… Пробачте! А завтра обов'язково…

— Добре, добре!..

Ми нарешті були вдома. Чудесна кватира в Анатолія Федоровича — аж із чотирьох кімнат. І сам — як палець. Є наймичка, але її не було, послав кудись. (Вухо — не дідуган!)

— Ну, роздягайтеся, будьте як удома!..

Як за дитиною, за мною ходив: калоші з ніг поздіймав, брилика, пальто. Ще й поляпав для чогось по пальто. Сіла я в кріслі м'якому, а він — поруч, у другому.

І сидимо мовчимо. Я чекаю, що ж він далі буде робити. Так було інтересно… Нарешті він немов отямився, кахикнув, пересунувся з кріслом з одного місця на друге.

— Е-е… От що, Льолю!..

— Слухаю, Анатолію Федоровичу!

— Що "слухаю"?..

— А про віщо ви будете говорити?

— Про віщо я буду говорити?..

— Та ну да ж! — І стрільнула на нього очима. Бісики пустила.

— Хе-хе!.. От чудесно! Зараз скажу… Той… Ви будете до мене… той?.. Ну це от сьогодні, а то щоб іще коли?..

— Це від вас буде залежати.

— Правильно, хе-хе!.. Я дуже радий. Ой, це ж буде добре як!..

Добрішає, отак і крутиться на кріслі, наче йому шило штрикає.

— Дуже добре!.. Знаєте — я на вас уже давно накинув оком, та все ніяк не насмілювався підійти. Вже місяців зо три… А сьогодні нарешті наважився.

— І добре зробили.

— Добре, хе-хе!.. Кажете, добре?.. — Взяв боязко мене за руку. — Дозволите поцілувати вашу ручку?..

— Хоч і обидві.

— Хе-хе… Обидві?..

Схопив кістлявими руками мої руки й довго цілував їх сухими тонкими губами.

— Хе-хе… Хороші ручки, маленькі такі!..

Притис собі до грудей. Ще сиділи, говорили про віщось. Потім знову він:

— Дозвольте ще разок поцілувати?..

Так тричі за ввесь вечір і… тільки. Дав червінці мені й прохав, щоб у п’ятницю обов’язково приїжджала — буде чекати.

Чудний якийсь дідусик! Чи чудний, чи дурний… (Щоб не забуть: вулиця Короленка, 105.)

6 березня. Була в кіно. Бігла на Садову, як раптом зацікавилась афішею на дверях:

СЬОГОДНІ В НАШОМУ КЛУБІ ЛЕКЦІЯ НА ТЕМУ: ПРОСТИТУЦІЯ Й БОРОТЬБА З НЕЮ. ПОЧАТОК О СЬОМІЙ ГОДИНІ.

Зайшла. Хоча й було вже біля восьмої, а ще не почалося. Сіла в куточку. Чекала. О пів на дев’яту нарешті відкрилась завіса, і хтось голосно вигукнув: — Увага, товариші!.. Ми трохи вас затримали, але зараз починаємо… Слово для доповіді надається…

З-за столу підвелася якась здоровенна туша, випила склянку води й стала на авансцені.

— Товариші!..

Я пильно втупилась у нього очима. Мені здалося, що його десь бачила…

І враз пригадала:

"Ой, гадство!.. Жеребець, їй-богу, він!.."

Не чула вже, що й говорив він. Чула тільки, як б’ється в мені серце. Воно мало не вискакувало — болісно билось… Хотілось схопитися з місця, вискочити на сцену й закричати на всю залу:

— Бреше він!.. Замазує очі! Він сам розводить проституцію…

Та хотілось тільки, а насправді — сиділа зігнувшись і мало не плакала.

8 березня. Випадково сьогодні зустрілася з Настею, товаришкою по гімназії. Вона теж живе в цьому місці, приїхала сюди по весні. Розпитувала, що я роблю. Збрехала, що працюю касиршею в церобкоопі… Настя просила до неї зайти. А чи йти?.. Що між нами зараз спільного?.. (Вул. Радека, 7, кватира 3. Настя Сосновська.)

10 березня. Ой!.. Не можу писати від сміху. Ха-ха-ха!..

Тільки що приїхала від старого. (Я не помилилась; він або ж професор, або ще хто з ученого брата.) Прибула до нього рівно о восьмій, як і вмовлялися. Не встигла й постукати я, як він уже стояв на порозі й блаженно посміхався:

— А я вже чекаю вас… Будь ласка!

Спершу повечеряли. Вино трохи підігріло дідуська — став таким швидким та балакучим. Все мені компліменти підпускав… Повечерявши, перейшли до кабінету. Почав він лащитись до мене… Сміх! Ну чисто як цуцичок ото до сучечки. Я воджу його за носа: то моргну, то губами цмокну, то язика покажу… А він аж облизується, аж ірже від задоволення. Бачила я смішних, але смішнішого не доводилось. Показала йому мізинця — упав від реготу. Довго качався на канапі й аж сльозу пустив…

Заспокоївся нарешті.

— Ху-у!.. Хай тобі грець!.. Ги… ви нічого не маєте, що я тикаю?

Я дозволила.

— Дозволяєш?.. Ох ти ж, моє золотко!.. Яке ж ти гарне!..

І раптово обняв мене. Я роблено насупилась:

— А це що таке?.. Як вам не соромно!..

Бідолага аж зблід від цих слів. Заморгав винувато чоловічками:

— Пробачте!.. Більше не буду…

Мені аж жаль його стало. Я хутко обняла його й цмокнула в губи.

— Я пожартувала…

— Пожартувала?.. Серйозно пожартувала?..

— Ось цьому доказ.

Поцілувала його вдруге і посадила поруч себе. Такий поворот справи окрилив дідуська:

— Ой, хороше ж як!.. Вогнику мій!..

— Глядіть, щоб цей вогник не спалив.

— Вже спалила, вогнику.

— Уже?

— Сама бачиш… Закохався в тебе. Всі оці ночі й снилась навіть… А позавчора й не витримав, пішов навіть шукати, та не знайшов…

— Хіба?.. А сьогодні я сама прийшла. Задоволені?

— Золотко ти моє, кралечко!.. Забігай до мене щоденно… Не щоденно, а хоч двічі на тиждень… Га, моя рибонько?

— Ваша воля…

— О, о!.. Бачиш, у тебе й суконька потерта, і черевички той…

Щодалі тулився ближче до мене, гладив мені руки.

— Приїдеш, перебудеш ніч — і вільна… Потім у театри будеш ходити. Ти любиш же театр?..

— Люблю.

— От-то!.. Куди схочеш, хоч і щоденно…

Напівліг коло мене і до нестями почав мене цілувати: в уста, щоки, очі. Аж захекався. Відпочив і знову… Не зоставив, мабуть, жодної точки, де не лягли його старечі посинілі губи…

Умовились: я приїжджаю до нього щочетверга й щопонеділка. Що він далі буде зі мною робити?!?

12 березня. Весна... Нарешті весна! Вже так пригріває сонечко, що вдень стає жарко. Коло нашого парадного вже висохло, і так же хороше всюди. Весна, весна!.. А ще через місяць-два на село? До Жоржика... Може! Не можу сидіти в хаті. Тягне на вулицю, до життя, до сонця...

"Був у тебе о третій годині — не застав. Коли є в тебе зайва копійка, викупи в кравця мій костюм. Віриш — ні копійки в кишені... Стипендію одержав, повіддавав борги. А там небагато — дванадцять чи п'ятнадцять карбованців. Завтра о п'ятій забіжу — чекай...

Твій Жорж"

13 березня. Жоржик аж затанцював від радості, коли довідався про мій контракт із стариганом. Заборонив мені й ногою ступати на Садову. Вистачить, говорить... А чи вистачить?

А стариган нічого чолов'яга, їй-бо, нічого. Тільки ж противнющий!.. Плювати хочеться. Сьогодні вже дужче розійшовся, розоскомився. Спершу все як і раніше: повечеряли, випили — і до кабінету. А там: лампочка червоним обгорнена й подушки на канапі. Почав дідусик із пройденого: слинив очі, руки, шию... Далі й нижче поліз. Заважало вбрання — однією рукою тиснув мене до себе, а другою розстібав ґудзики ззаду...

Чортове одоробло!

15 квітня. Їздила з Жоржиком за місто. Боже, як же хороше!.. Весело, радісно! Радієш воскресінню природи, радієш шумові весняних ручаїв, співам жайворонків, пестливому вітерочкові. Хочеться схопитись із вітром за руки й понестись по полях, від села до села, в невідому далеч. Почуваєш, як разом із вітром, із піснею весни заливає тебе кров, здорова й гаряча,

як сама весна. І тоді я хапала замість вітру Жоржикову руку, і так бігли, спотикались, падали й знову бігли…

Та це вдень… А зараз восьма година — і мені треба їхати до Анатолія Федоровича. У-у, гад!.. Паразит нещасний! Як ти мені наостогид!.. Як мені набридли твої жаб'ячі поцілунки, як набридла твоя огидна морда… Все-все набридло. З яким би задоволенням я вчепилась тобі зубами в горло… Зубами, нігтями я рвала б тебе на маленькі шматочки й викидала огидливо на бруковану вулицю. Ні, мало цього… Я б по частках: спершу очі, далі ніс, вуха… Я б…

Дурна!.. Поможеться?!. Дурна!.. А-а-а…

4 червня. Здрастуй, мій любий зшиточку, мій єдиний друже! Тільки ти в мене зостався, тільки з тобою я можу поговорити… Та ти дурний, ти німий і нерозумний. Ти хоч і чуєш мої прокльони, та нічого не скажеш, нічим не порадуєш.

Або ні… Ти не сердься — я дурна, ти ж розумний… Ти не плач, заспокійся… Я вквітчаю тебе візерунками. Я змию плями від сліз дорогими пахощами. Тебе ж найбільше я люблю. Тобі єдиному тільки й буду повідати про своє життя. Слухай і мовчи… Не диш, ша!

Мій Жоржику… негідник! Чуєш?.. Він кинув мене. Кинув… Виссав із мене кров, вирвав моє серце і жбурнув собакам. Ти думав коли про це? Ти ж був колись його. Пригадай, він тобі розповідав про моє дитинство. Тобі він скаржився на місто, на його життя. А тепер він кинув нас — і мене, і тебе… Кинув, згинув, пропав…

Слухай! Ти не бачив — я розкажу: цілий місяць, кожного ранку, вдень, уночі я його виглядала. Ходила по вулицях міста,

вглядалася в кожне обличчя мужчини… Я ходила туди в університет, я їздила за місто; я була скрізь… А його не було і, може, не буде…

Так от: я на вушко тобі скажу — ми колись його знайдемо… Знайдемо і… Що ж ми йому зробимо?.. Ой, боже! Я не можу, не можу… Невже цьому правда? Я ж так надіялась… Я ж усю себе, душу свою йому віддала. Він усе забрав, я тепер порожня… Я — трухлявий, мертвий пеньок, що нікому вже не потрібний…

Та він же клявся. Слово честі давав. Слово честі — де ж воно?..

І щоб після цього я вірила людям? Ніколи в світі, доки й загину, до смерті! Я тепер стану гадюкою. Мій девіз — помста! Хто б ти не був, я не пожалію. З першою нагодою — всі вістря гніву мойого — для помсти… А вже коли тебе зустріну — це буде найщасливіший мій день. Я вимотаю з тебе всі жили й змотаю на клубочок… Я впнуся зубами тобі в горло й вип'ю всю кров. Я з живого витягну серце й нароблю з нього котлет… А твого брехливого язика почеплю над ліжком, і буде він подушечкою, куди вштрикуватиму голки.

Чуєш, мій зшиточку? Будь цьому свідком. Нема в мене Бога, немає нікого — перед тобою клянусь. Клянусь життям моєї матусі, клянусь… Ой, не можу далі!.. Стомилась… Голова болить, і світ передо мною кружиться… Не можу…

7 червня. Що я наробила?.. Що я наробила? Він же нічого людина… Боже!.. Піду сьогодні до нього, впаду на коліна й буду прохати прощення. Мо, і простить?.. Він огидний, поганий, та він любить мене…

Анатолію Федоровичу! Простіть!.. Не буду більше, не буду…

8 червня. Він простив мені… Який же він добрий! Він плакав укупі зі мною… Плакав — чого? Що дурний?.. Ні, він плакав, що минула молодість його. Минула… Отак же й моя минеться. Зараз я молода, вродлива… А пройдуть роки…

Ой, жах який!.. Кому я буду потрібна? Ніхто не порадує, ніхто не пожалує… Не обсядуть дітоньки, не скажуть: "Мамо, люба моя мамо!.." Нікого не буде — чужа, старчиця… Ай!.. Страшно як! Пустка на душі, холодно… Господи! Та невже так і не знайду я собі пристанища? Хоч якого… Щоб у мене був син… С-и-н! Може ж він бути?.. Лікарі кажуть — може. Я скільки разів питала… І він буде в мене, буде, батько — чорт із ним, знайду якогось батька… Викохаю його, випещу. Виросте він здоровим і вродливим. З чулим серцем і доброю душею…

Ой, як гарно зараз мені на душі! Як гарно… Я чую, як сили струменем вливаються мені в тіло, як оживає надія. Не пропаду я, не пропаду…

9 червня. Ти правий, Жоржику!.. Ти молодий, ущерть наллятий свіжих сил. Ти потрібний своєму народові, а я… пропаще творіння. Я ж така дурна. Ну, як би я з ним жила? Він учений, університети закінчив. Йому потрібна товаришка в роботі… Я б же була лялькою, з якою б він інколи погрався… Як я раніше до цього не додумалася? Це ж так ясно…

Не клену й не сержусь я тепер на тебе. Все пройшло, все минуло, як сон. і хай… Випито чашу до дна, і тільки гуща лишилась на споді, але й вона зміється. Час — чудесний лікар.

Одне тільки, мій любий хлопчику: навіщо було так багато витрачати красивих слів? Навіщо було прикидатися комедіантом?.. У моїй дурній голові це якось не знаходить відповіді. Моє хворе серце таке ж дурне…

Ой, сумно, до божевілля сумно!.. Поїхати хіба на кладовище? На зелені могилки, де тиша мертва й вічний спокій. Та не стріну ж його там… К чорту!.. Буду сидіти дома.

13 червня. Сьогодні "Зелені свята". Який дурень, хотіла б я знати, вигадав оці свята?.. Скрізь і всюди п’яні, співають, радіють чогось. Поїхала на кладовище — так само. Ходять парочки, сидять парочки — веселі безтурботні, а я… Ох, Жоржику!.. Хоч думкою побудь укупі зі мною. Жоржику!..

30 червня. Люблю я могилку одну на кладовищі. Маленька така, травою заросла. Тоненький хрестик похилився набік, і напис на ньому: "Зіна Левченко". Посадила на могилі я квітів. Принесла з дому в горщечку. Навкруги могилки барвінком поросли, квітами різними, а Зіна — як сирітка… Буду щоденно їх поливати, доглядати. Будуть вони рости й цвісти… А з ними вкупі ростиме й цвістиме моя надія… Навіщо? Боже мій!.. Та невже й надію він у мене забрав?..

Сходить сонце, народжується день. Любий, далекий Жоржику, доброго ранку!

6 липня. Ніяк не виходить мені думка з голови: невже не можу я бути матір'ю?.. Який це буде жах! Сьогодні знову піду до лікарів. До одного, до другого, до третього. Якийсь же скаже правду… А може, і від нього буде, від Жоржа? Яка б це була радість!..

14 липня. Що ж це?.. Омана чи сон?.. Я сама собі не вірю. Склалось це так якось чудно. І досі не можу опам’ятатись… Слухай, мій зшиточку! Я тобі все розкажу. Порадій укупі зі мною. Смійся тепер, веселись!.. Слухай.

Пішла я вчора до Насті. Пригадай — я тобі розповідала. Товаришка по гімназії… Сиділи довго, згадували за минулі роки, за наше навчання… Аж тут приходить її чоловік Митя й він… Він — шофер із тої установи, де Митя служить. На ймення він Ваня. Такий невисокий, у шкіряній куртці. І так же вона йому йде — чорна, аж вилискується. А сам він білявий, волосся кучеряве, їй-бо, як дитина, і очі як у дитини.

Познайомила нас Настя. Сіли всі вечеряти, і Настя, як навмисно, посадила нас із Ванею поруч. А той як засоромиться… Сміх! Настя його в бік штовхає, а він іще дужче. Потім облащився трохи, почав жартувати. Ой, і весело ж було!..

У доміно ще грали. І вийшло так, що він партнером моїм був. Сидить насупроти й оком не гляне. А коли й гляне, то почервоніє-почервоніє… Нащо — і я соромилась. Чуєш, зшиточку! Я вже й забула, що то є сором, і раптом — со-ро-ми-лась… І так же чудно було, так гарно, любо. А як заспівали… Ой! Я не знала, де й сиджу. Здавалося, що я вдруге на світ народилась…

Та це не все: і додому він мене провів. До самого порога. Потиснув міцно руку й не випускає… Потім опустив очі й говорить:

— Гарно було б іще коли пограти в доміно…

— Ой, швидше б той день!

16 липня. Була знову в Насті. Зустріла приязно так і зараз лукаво підморгнула:

— І чого-бо спізнятися так?.. Ждав-ждав сердечний та й пішов…

— Хто ждав?

— І вчора приходив…

— Їй-бо, Настю, розсердюся…

— Ой боже!.. Не буду, не буду!

А коли прощалися, нишком промовила:

— Заходь завтра! Він славний хлопчина…

Та невже це не сон?.. Любчику, чуєш?

17 липня. Ходила з ним у кіно. Ти не зрозумієш, як це воно… Ти чув тільки мої прокльони, бачив мої сльози. Цього ж не зрозумієш… От так: сидимо ми поруч, плече об плече. Він узяв мою руку, обережно-обережно, наче боявся. Обома руками: однією стиснув міцно, а другою гладить легенько. А від цього так же лоскотно і приємно-приємно…

У темряві він присувався ближче. Я почувала поруч теплінь його молодого тіла. І від цього робилося млосно, і голова мимоволі хилилась йому на плече. Розумієш тепер, любчику? Розумієш, як це — бути з ним у кіно?.. Ой, ти ніколи не зрозумієш! Це треба відчути… Ось колись візьму тебе з собою, положу до грудей. Прихилимось до нього близько… Або ні, ти спопелієш від цього… Ти згориш від його гарячого подиху, від його палючих очей…

Ні-ні, не візьму я тебе… Не візьму.

26 липня. До мого дідуся вже не ходжу… Вчора зненацька з'явилась мені думка: знайти роботу, хоч будь-яку, аби роботу… Адже ж Неля працює, і вже півроку майже… Пішла увечері до неї. Зраділа дуже й порадила сходити до окрвиконкому. Сьогодні ходила, і що ж?.. Пообіцяли. Розповіла я їм усю правду, як попові на духу виклала, — і пообіцяли. Сказали прийти завтра.

Завтра, завтра!..

27 липня. Ще завтра.

28 липня. І ще завтра…

29 липня. Завтра обов’язково.

5 серпня. Я вже три дні на роботі… Три дні. А це майже по два карбованці на день. Ну що ж: шістдесят копійок обід, тридцять — сніданок, двадцять — вечеря… Вистачить. Живуть же люди…

Зате яка радість: я працюю! Тепер сміливо можу говорити Насті: працюю в їдальні церобкоопу…

А там — Ваня сто карбованців. Він уже натякав мені відносно цього… Та, мабуть, підожду трохи. Розвідаю спершу, хто він, якої вдачі? Чи не п'є, не гуляє? Що я пишу? Як не соромно про Ваню, про мого кучерявого Ваню, таке думати?.. А Жоржик? Хіба він не хороший був?.. Хороший до часу, а потім…

Тільки ні! Ні-ні-ні!.. Мій Ваня не такий, не такий!..

16 серпня. Цікаво складається життя людське. Недумано, негадано… Чи думала я бути… А, на чорта точки ставити? Не

думала ж я бути повією. А сталося… Як буря налетіло на мене, зламало й понесло-понесло. Спершу борсалась, хапалась за кожну соломинку, на всі боки кидалася. Несло, тягло за течією…

І раптом зачепилася за дебелого кореня, влізла на берег, обсушилась, обігрілась… Як цікаво!

27 серпня. Сталося… Чого найбільш боялась, жахалась при одній тільки згадці, — воно сталось. Ай, прокляття!.. Проклята моя доля! Нещасне моє життя!.. Смійся, регочися, мій любчику! Реготом затамовуй біль мого серця!.. Ой, серце, моє бідне, розхристане серце! Дурне, нерозумне! Безвільне ти, без крихітки розуму. Невже ти не догадувалось, що це мусить статись? Не тепер, то в четвер.

Питаєш, що ж таке сталось?.. От що сталося.

Розносила я обіди поміж столиками. Ну, як і завжди: підбіжиш до столу, поставиш посуд і далі летиш. Інколи, було, і не глянеш, кому подаєш, — помітиш тільки, скільком чоловікам. Отак і сьогодні: підношу одному, а він уже не один за столом… Глянула, кому ж подавати, — і закам'яніла так: коло столу сидів мій Ваня й отой соплячок, що колись із ним у баню ходила… Все, що було в руках, пішло шкереберть. Розлилось по підлозі, бризками розлетілось навкруги. Ваня аж тоді помітив мене й хутко підбіг.

— Льолю, ви?.. Що з вами?..

Я ж — хоч би що… Вихором вихопилась з їдальні й на вулицю. Не чула нічого, не бачила нікого… Скочила на візника — і за місто…

А тепер?.. Що ж тепер мені робити? Боже мій, милий боже!..

1 вересня. К бісу!.. До чорта все! Живи, Льолю! Живи, доки живеться, а далі… далі побачимо. Зараз живу з одним у готелі. Гроші є — чого ж мені більше? І будуть гроші, а з грішми — ого-го!.. З грішми я на всіх плювала… На Жоржів, Вань, сім'ю — єрунда! Все на світі — єрунда!..

5 вересня. Як і далі так — лафа!.. Підчепила вчора одного, з Москви, говорить, приїхав… Взяли окремий кабінет у ресторані — і ну бенкетувати. Сподобалась йому я дуже — не жалів нічого… Закликав музиканта до кабінету, і ну танцювати. Ох, і весело ж було!.. Прогнав потім к бісу музиканта, почав зі мною гратися… Ну й пройдисвіт же, гад, зараз видко, що столичний!..

Ну й я маху не дала: він своє, а я своє… Голублю його, зацілovую, а рукою в кишеню. (Раніше роздивилася, де в нього гроші.) Витягла кілька папірців і в зачіску заткнула. Розкис так бідолаха, що й не помітив… Є на зиму пальто!

11 вересня. Такий же настрій був оці дні препаскудний. Чи то, що без квартири була, безпритульною блукала… (Бісові фараони!) Чи оті думи, рожевії мрії… Днями висиджувала в саду міському, а там матері, наймички з дітьми повилазили. Ходила поміж ними, заглядала, немов пес, облизувалась. І від цього нудь коло серця, і така ж тоска!..

Да!.. А позавчора пак зустрілась з одним чудаком. Владою звати… Хоча він не такий і чудак. Наївний тільки страшенно, як незаймане дівча. Наївний і, мо, трохи дурненький… А так — нічого хлопчина… Думала спершу — гад, а тепер і каяття бере. Їй-богу ж, він гарний хлопчина! Симпатичний до краю й добрий… Та ще — сміх! — у міліцію попали… Чого — так і досі не знаю. І після цього він додому спати повів…

Цікаво було б іще зустрітися з ним. Сьогодні шукала — не знайшла. Чи й справді він такий наївний?.. Ой, бреше!

7 листопада.

Как скучно туманно, кругом!..

Тосклив, безотраден мой путь.

А прошлое кажется сном,

Томит наболевшую грудь…

Сумно, тоскно, мій любчику!.. Змучилась я, душа спокою просить. Хочеться забутись, нічого не знати. Нікого, нічого… Хочеться примружити очі і піти, піти… Куди, для чого — не знаю. Просто піти й піти… У безвість, у невідому даль…

Розділ 3

"Цнотливий хохлик" або: до чого ж тут Авіадама?

Між іншим почав читати записки Льолині, між іншим і закінчив. Непомітно проковтнув… І нічого, крім них, не бачив, нічого не чув. За ширмою щось мурчала Мура. Говорила, певно, щоб ішов уже я — вечоріло. Я сидів… А всередині, десь глибоко, замість злості й гніву до Льолі, заворушився болісний жаль. І заманулось враз її розшукати. Знайти, витягти з отої багнюки й поставити на ноги — живи! Їй так бракує товариської помочі, а я б допоміг у дечому. Гадаю, я б не спокусився на принади тіла, на її красу. Вистачило б волі. Почуття людяності й розум перемогли б…

А може, її вже немає? Це ж так можливо… Наплювала на Жоржів, Вань, Владь… Лежить десь із простреленим черепом чи купається в холодному морі… Тьфу! І прийде таке в голову. Дівчина кудись, мо, в "гості" пішла, а я вже топлю…

Сказав Мурі, що завтра ще навідаюсь, і пішов додому. Коло самого двору зустрів Сашу, любовника з нашої трупи. Напосівся мокрим рядном на мене:

— Владю, от чорт! Три години чекаю!

— Три години… Може ж, хоч трохи менше?

— Рівно три години. Репетиція ж сьогодні в нас. А тепер спізнились. Бувай!..

— Стривай! Куди ж ти втікаєш?..

— Ніколи, голубчику: побачення через п'ять хвилин з одною дамочкою… Ех, і красуня ж — пальці облизати! Бувай! — Сіпнув мене за руку й побіг. Потім раптом спинився й гукнув:

— Ей, слухай!.. Там на столі я той… лишив… той… А набої, пробач, усі постріляв.

— Що за "той"? Які набої?..

Увійшов я до кімнати, глянув на стіл — лежить мій маузер. Та як же воно? Хіба його Льоля не вкрала?.. Тьху!

…Спав тої ночі довго. Прокинувся й довго вилежувався. Якого чорта — відпустка. Потім раптом пригадав, що треба ж

бігти до Мури. Хутко зібрався й побіг. На порозі мені господиня подала якогось листа. Глянув на конверта — місцевий.

Від кого б же він?.. Хіба від Ніни?..

Так зараз подумалось. Але помилився: був грець його зна від кого. Анонімний. Почерк жіночий і наче знайомий, але не Нінин. Прочитав:

"Вельмишановний Владиславе Андрійовичу!

Завтра. 25/IX, о 8 год. ввечері чергове наше зібрання. Явка обов'язкова. Адреса: Пушкінська, 21, у дворі, окремий флігельок. Стукайте тричі в двері й на запитання "хто там" відповідайте: "Ельвель"".

То це, виходить, сьогодні? Навіть сьогодні?.. Цікаво!.. А хто, що, до чого?

До Мури прийшов опівдні. І першим моїм питанням було:

— Дома вже Льоля?

І у відповідь:

— Нема.

— Але ж, може, вона приходила?..

— Приходила.

— Ви справді, сьогодні?..

— Сьогодні, вранці.

— А де ж вона зараз?..

— Оцього вже я в неї не спитала. Склала свої манатки на візника й поїхала.

— Куди?..

— Та чого ти пристав?.. От зараза!

Як не намагався щось дізнатися — не знала. Навіть карбованець не допоміг…

* * *

О сьомій пішов я на Пушкінську. На всякий випадок вкинув у кишеню браунінга — біс його відає, що там чекає. Знайшов і флігельок, знайшов і двері. Хотів уже стукати і раптом роздумав. Обережно зійшов із сходів і сховався за ріг. Думка була рознюхати, що за конспірація? Хвилин за десять помітив якусь чоловічу постать, що йшла до флігелька. Вона теж обережно зійшла на сходи й постукала. Справді, з-за дверей почулося: "Хто там?" — і постать відповіла: "Ельвель".

За ним постукав і я. Мене теж запитали, і я теж відповів. Двері відчинились, і я опинився в якомусь темному коридорчику. Коло мене була якась женщина. Лиця її не бачив, зате досить рельєфно вимальовувалась її фігурка. Як виточена, бо була майже гола: якийсь клапоть шовку на спині, другий на стегнах… Мені ж відразу стукнуло в голову, що це Льолині заходи. Хоч і не вона писала, та їхня, видко, компанія. Ну, й намислили погуляти. Роздягся я, і женщина ввела мене в якусь простору напівтемну кімнату.

— Добривечір!..

Коло десятка голосів відповіло мені на привітання. Потім відкілясь із кутка почувся приємний жіночий голос:

— Панове!.. Ложа Вільної Любові в повному складі…

"Почувся" кажу, бо я майже нічого не бачив. Вся кімната була заллята синім світом, і по ній метушились якісь таємно-казкові тіні.

— Прошу сідати!

Тіні повільно розлізлися попід стінами й посідали. Мене теж хтось легенько потяг за руку й посадив поруч себе. Запанувала німа тиша.

— Панове! Першу чарку п’ємо за нашого нового члена, Владислава Андрійовича. Ура!..

— Ура! Ура! Ура!..

Тоді тільки помітив я, що передо мною стоїть маленький столик. А на ньому карафка й два келішки.

Я незрозуміло залупав очима й узяв один. Підвівсь, уклонився й випив. Всі останні чомусь сиділи…

— Другу чарку, за нашою славною традицією, за Ложу Вільної Любові. Ура!..

Мертва тиша враз порушилась, і тіні заметушились по хаті. Мене теж хтось потяг за руку, і я опинився в якомусь шаленому

коловороті. Стояв посеред кімнати й не знав, куди подітися. А круг мене гасали тіні й насвистували якусь дику ритмічну мелодію. Гасання поволі набрало вигляду організованого танку. Всі побрались за руки і з вигуками й незнаною мені досі піснею понеслись по кімнаті. Мене теж понесло… Кружляли так хутко, що я ледве не впав. Мене підтримали дві жіночі руки. На цьому танок скінчився, пісня вщухла. Тіні з вереском розлізлися знову по кутках. Я теж кинувся до свого столика, але він був зайнятий. До другого — теж. До третього — сиділа одна й голосно реготала. Схопила мене за руку й потягла до себе. Довго не могла говорити від сміху, потім:

— Ой, не можу!.. Ви пробачте, звичайно! Мені так зараз весело!..

Тоді ж помітив я, що це вже не та, з якою допіру сидів.

"Що за чортовиння?! — майнуло мені в голові. — Чи я сплю, чи я збожеволів?.."

Одначе й подумати не було коли. Сусідка налила чарки й голосно гукнула:

— Ну, за наше знайомство!.. Влада й Аля хай живе!..

— Аля?

— Так, моє ім’я Аля.

— Дуже приємно, радий… Але скажіть мені, Алю, що все оце значить?

— Нічого не значить, пийте!

Хильнула чарчину і враз опинилася в мене на колінах.

— Ось що це значить!

Жагуче обхопила руками за шию і впилася мені в губи.

— Тепер розумієш?..

Я зрозумів: це кишло повій, і я в них за гостя. Але де ж сама Льоля? Чому її не видко?.. Власне, важко було й узнати — тіні. Одне відрізняв: штани від спідниць… У мені забилося глухо серце: Льоля, Льоля!..

Звернувся до Алі:

— Пробачте!.. А де ж ваша Льоля?

— Льоля?.. Ви хочете з нею?.. Так це в нас недовго. Льолю, ей, Льолю! — Аля пурхнула від мене й полетіла поміж столиків. Як метелик той… За хвилину до мене підсіла друга:

— Ви мене кликали?..

— Льоля?

— Так… Пробачте — Владик, здається?

— Як, і не впізнала навіть? Льолю?!

Я взяв її за руку й ніжно заглянув ув очі. І враз відсунувсь, — де й ніжність та ділась…

— Я помилився. Пробачте, будь ласка!..

— Як помилився?..

У цей час по хаті пролунав голосний жіночий регіт. Дзвінкий, задерикуватий і такий мені знайомий. Я хутко звернувся до моєї сусідки:

— Хто то сміється? Скажіть…

Замість відповіді вона повисла мені на шию й притислася всім тілом до мене.

— Хлопчику мій!..

Я намагався звільнитись, злісно запитав її:

— Ради чорта, що це все значить?..

— Ви хочете знати?

— Хочу!..

— Ви член Ельвель і не знаєте, що це?

— Ні чорта я не знаю! Гетьте! — Відштовхнув її набік і вихопився посеред кімнати. Щосили вигукнув:

— Куди я попав?.. Говоріть, а то всіх зараз перестріляю!..

Гамір раптово вщух. Тіні прикипіли до місць. Я стояв із револьвером у руці й чекав, що з цього вийде. Тоді з кутка випливла тоненька тінь і спинилась коло мене:

— Владю, ти хворий?..

— Хто ти?

— Я.

— Бачу, що ти... Але хто?

— Подумай, мо, пригадаєш? А тим часом дай сюди револьвера!

— Ніна?.. Ніна Сергіївна?!

— Ну, давай, давай револьвера!

— Навіщо він тобі? Я його сам тепер заховаю...

— Панове! — звернулась тоді Ніна до всіх. — Вогник згорів! Іспита зроблено. Давайте світло!..

Вся кімната заллялась блідо-рожевим сяйвом. До того темні тіні перетворились раптом на світлих янголів. Вони посхоплювалися з місць і тісним колом стали круг мене. В мене розбіглися очі — не знав, куди дивитися.

— Ну що?.. Правда, милий у мене хлопчик?.. Знайомтеся!

Всі навипередки ручкалися зі мною, голосно викрикували свої імена. Жінки бозсоромно зазирали в очі, а одна показала язичка. І я тоді засоромився: мені соромно було за мою гарячність з револьвером і соромно було дивитися на них. Не жінки то були, а якісь розмальовані ляльки. Не те: наївність напала якась... Іще не так: я, було, відвертався, як Ніна ніжки покаже повище колін. А тут раптом аж п'ять майже голих бабів!

Я відвів її вбік і сів на канапі.

— Ніно, Нінусю!.. Та скажи ж нарешті, що це таке?..

Ніна з розгону сіла мені на коліна й голосно засміялась:

— Це, моє золотко, Ложа Вільної Любові!..

— Ти хочеш сказати — Ложа Вільної Розпусти?..

— Ну й дурень!.. Не подобається — можеш іти!

Відвернулась від мене й замугичила оту чортову дику мелодію. Я сидів похнюпившись і спідлоба зиркав по кімнаті. Члени Ложі сиділи парами в кріслах, напівлежали на диванах. Всі безтурботно й весело реготали. Хтось півголосом затяг: "Ах ти, доля, моя доля…", — а ще хтось, піднявши келішка вгору, вигукував якийсь тост. Недалеко від мене в кутку почувся голосний поцілунок. Я мимоволі повів туди очима: хто цілувавсь — не видко було. Стирчали самі ноги, а голови прикриті були великою шаллю…

— Ну, Ніно, годі тобі дутись!..

— Я й не дуюсь.

— Пробач, мо, я погарячкував… А зараз давай поговоримо!

— Про віщо?

— Ну як "про віщо"?.. Так довго не бачилися…

Ніна повернулась до мене, стомленим поглядом глянула мені в очі:

— Ну, говори!..

— Ти не сердься, Нінусю… Але я хотів би піти відціля.

— Ну і йди…

— А ти?.. Я тільки з тобою.

— Ти цього хочеш?

— Так, я цього хочу.

— Тоді ходім!..

Ми попрощалися й пішли. Сіли на візника… Дорогою я намагався заговорити з Ніною відносно тої Ложі й не наважувався. Всю дорогу мовчали. І вже коло її будинку, як прощалися, спитався:

— Коли ж ми знову зустрінемось?

Відповіла, що коли я захочу. Хоч і щоденно… А зараз болить дуже голова й хочеться спати. Ще сказала, що до Ложі тепер не піде. Я скористався з цієї нагоди:

— Все-таки, Нінусю, дозволь запитати про неї.

— Про кого?

— Та про Ложу ж.

— А, ну її!.. В печінках вона мені сидить.

— То ти хіба давній її член?

— А відтоді… як із тобою ото посварилась.

— Ну і?..

— Ну й пішла!.. То все мої подруги.

— А мужчини хто?

— Хто? Ніхто!.. Дурні все, як оце й ти… Бувай!

Василь Минко. Беладонна

* * *

Три шляхи передо мною слалися:

Один — шукати йти Льолю. (Жаль чортової дівчини!)

Другий — іти на репетицію. (Занудився — як бога її ждав!)

Третій — Ніна призначила побачення. (Хороша ж, ідолова душа! Вогонь!)

Та Льоля хай, мабуть, підожде. Завтра вдень піду до адресового столу. Ніна?.. Да, до неї треба піти. Але ж від неї так легко не відчепишся — і спізнюсь на репетицію.

А що, як і її потягти на репетицію? Ну, понудиться трохи — їй не звикати. Правильно!

Сів на трамвай — і за п'ять хвилин був на Садовій. Ніна чекала мене у "Ведмеді". На мою пропозицію згодилась, і навіть із радістю. Терпеливо висиділа три години на репетиції — і ані пари з вуст, що набридло. Навіть задоволена була. А як повертались додому, раптом запиталася:

— А чи не можна й мені до вашої трупи вступити?

Я відповів, що не можна, і чому саме. Вона не образилась, а тільки пожурилась:

— Який жаль!.. Нещасна я, чому я не родилась українкою?

Запитав, чому це раптом у неї так.

— Ну як же? Така краса!.. Така чудова п'єса, такі чудові пісні!.. А як іще зодягнуться в українське вбрання… Ех!

…Повертаючись від Ніни, цілком випадково зустрівся на вулиці Енгельса з Нелею. Ішов, думав про щось, як раптом чую позад себе:

— Нелю, почекай!..

Дівчина, що йшла попереду мене, на цей оклик зупинилася. Відійшла набік і стала. Виходило, що вона була Нелею. Неля. Неля!.. Щось мені ім'я наче це знайоме?.. Не довго думаючи, я хутко підійшов до названої Нелі. Їх уже було дві.

— Пробачте!.. Хто з вас буде Неля?

— Я… — озвалась одна.

— Дуже приємно!.. Ще раз пробачте: ви, здається, подруга Льолина?.. Грінберг Льолі… Знаєте таку?

— Знаю…

Підозріло скосила на мене очима. Нелина подруга попросила в мене цигарку й пішла собі.

— Так от, товаришко Нелю! Мені вона зараз дуже потрібна… Власне… треба з нею побачитися…

Сказала, що не знає, і хотіла йти. Я затримав знову. Не затримав — поруч із нею пішов. Щодалі Неля ставала привітнішою. Коли ж узнала моє ім'я, сказала, що про мене їй Льоля говорила. Дала мені свою адресу й прохала зайти. Мо, вона взнає що про Льолю.

Ще пак між іншим запитав у неї:

— Як же ви знову? Здається ж, ви працювали?.. Так, принаймні, Льоля мені говорила.

Посупилась спершу, потім спокійно відказала:

— І зараз працюю… А вечорами як коли й отут підробляю… За півсотні в місяць не дуже розгуляєшся. А наш брат хіба ж звик до цього? На широку ногу привикли, ну і… розпаскудились, а тепер важко відвикати — це по правді, від щирого серця…

* * *

По цій зустрічі мені раптом спало в голову сходити до Насті. Адресу знав із щоденника. Мо, вона знає що-небудь? За кілька

днів пішов. Була дома сама. Сиділа коло столу й латала підштаники. Привітався. Запитала привітно. І навіть на підштаники не вважала. Так просто, щиро:

— Ви до чоловіка? Нема його зараз. На партзборах.

Зам'явся я трохи, та потім сказав, що до неї.

— До мене?!

Довгенько дивилась на мене. Впізнавала, видко. Потім запропонувала сісти.

— Я вас слухаю!..

Сказав, що прийшов у справі Льолиній. Я її товариш… Зраділа цьому, засипала розпитуваннями. Де Льоля, що з нею та чого не показуються? Вона так за нею скучила… Я, плутаючись, відповідав на запитання. Вигадував цілі байки й ні слова правди. Не хотілось признатися, хто ж насправді Льоля. І нарешті від цього зробилось огидно й соромно за себе.

На якого чорта вся оця комедія? На греця я брешу?.. Треба швидше тікати.

У цей час до кімнати зайшов якийсь мужчина. Я думав: чоловік Настин — так просто поводився. Роздягся й сів коло столу. Настя познайомила:

— Ваня. А це товариш Льолин.

Ваня міцно потиснув мені руку і, косо зиркнувши, промовив:

— Да?..

— Так-так… Ще й близький — працювали вкупі.

— Працювали?… А тепер?

— Тепер?..

Мені в цьому запитанні почулась якась нещирість. Я знову зам'явся, але потім почав щось відповідати. Мене цікавив Ваня. Льоля так ним захоплювалась. І потім — як він до неї тепер ставиться? Після отого випадку в їдальні церобкоопу? Він же запевне знає, хто така Льоля. А Настя не знає — виходило, не розплескав іще. Надумав поговорити з ним по душах. Коли йтиму додому, запропоную прогулятися трохи.

Прийшов чоловік Настин. Симпатичний чолов'яга, в здоровенних окулярах. Мені він відразу чомусь сподобався. Простяга такий і, видко по всьому, гуморист, бо з першого ж слова я реготав. Сіли обідати, запросили й мене. Я відмовлявся, але господар без манірності схопив мене за плечі й посадив на стілець. Обідалось весело, і мені пригадалися тоді записки Льолині про цю сімейку. Власне, Ваня до цієї сімейки не належав. Він був другом господаря і, як холостяк, у них харчувався. Згадували Льолю, жалкували, що її зараз немає. Настя пригадала гімназіальні роки. Я попрохав її дещо розповісти з її біографії, але вона мало знала. Забулося…

Виходив від них уже зовсім пізно. Зі мною разом пішов і Ваня. Виходило, я зможу з ним поговорити. Та Ваня мене попередив. Я думав на вулиці повести про це розмову, як Ваня ще на сходах запитав:

— Пробачте. Ви давно її бачили?

— Ви це про Льолю?

— Так-так… — Узяв мене під руку.

— Та місяців зо два, коли не більше.

— Угу… Давненько, виходить.

Вийшли на вулицю, зупинились.

— Ну, ви кудою думаєте далі? — запитався Ваня. — Нагору, наниз?..

— Я? Та мені, власне, кудою хочете.

— Ні, справді? Я можу вас провести.

— Ну, добре…

Пішли. До рогу пройшли майже мовчки. Потім заговорив тихо Ваня:

— Ну от! Тут менше публіки… Я хочу з вами де об чім поговорити.

— Будь ласка, прошу!

— Скажіть, в чому полягає ваше "товариш Льолин"?

— А це для вас так цікаво?

— Да, я хотів би знати.

Я почав був вигадувати якусь чергову байку, та Ваня раптом перебив:

— Пробачте!.. Ви гадаєте втаїти від мене, що Льоля повія? Говоріть одверто…

По цьому я трохи розгубився. Мені соромно стало за мою брехню. Але потім попрохав у нього вибачення й розповів йому про все. З початку до кінця, не виключаючи й щоденника. Він уважно слухав, запитував про окремі деталі, а коли я закінчив, промовив:

— Дякую за одвертість! Я радий, що з вами зустрівся…

І потім по паузі додав:

— А ще дужче буду вдячний, коли ви… той… ну, коли взнаєте, де вона, і мене сповістите.

Я поцікавився, для чого це. Ваня, повагавшись хвилину, відповів:

— Поміж мною й Льолею багато спільних рис… І я гадаю, що на цьому спільному ми б до чогось із нею договорились.

Мені було зрозуміле все. Але воднораз цікавило: в чому ж саме полягають оті спільні риси? Запитав про це. І розповів мені Ваня таку історію:

— Мені зараз двадцять сім. Я молодий, здоровий і непоганий, як бачите. Дев’ятнадцятьох років я одружився з одною молодою дівчиною. Дуже любив я жіночку і був щасливий. Але… Тут я мушу відхилитися від теми й розповісти дещо з моєї біографії. Батька свого я не знав. Мати ж була

повією. Жили ми в Харкові десь на Заїківці. І не життя то було, а каторга. Всі мої дитячі роки пройшли в невимовних злиднях і бідуванні. Пригадую — мати все хворіла й днями не підводилася з ліжка. Я коли згадаю про ті жахливі дні, стає моторошно. Та про них я не буду розповідати… Як було мені сім років, знаю, мати кинула свою професію й стала пралею. Але хворіти й тоді не переставала. Поза всіма хворобами, що їх так було багато в неї, в неї були ще пранці. Лікування забирало в нас останні копійки. Життя щодалі ставало жахнішим — і вона… втопилася. Мені тоді було дев’ять. Мене забрали якісь люди до приюту. Я там вивчився і, як бачите, зараз шофером.

Я це коротенько, але ви, мабуть, поспішаєте — і я не буду вас затримувати…

Через рік по одруженні в жінки народився синок і… мертвий. Я місця собі не знаходив, ледве не збожеволів. Знав: наді мною тяжить гріх батьків. На мені, на моєму поколінні окотилось усе лихо. Я тоді звернувся до лікарів по пораду. Та вони нічого певного мені не відповіли. Я з нетерпінням почав чекати другої дитини. Два роки чекав і вже гадав, що їх зовсім не буде, коли ж ні. На третьому році завагітніла жінка. Як чекав я пологів, не буду говорити. Це так важко мені зараз. Знав, що знову буде мертве… Але народилось живе. Та було б краще йому не родитись: каліка найшлась, урод. Похиріло щось із місяць і дуба дало.

По тому кинув я Харків, кинув жінку… Власне, я її не кидав. Розійшлись по-хорошому. А тепер, як самі бачите, двадцять сім років, а одружитись боюсь. Не хочеться зав’язувати віку людям. Скільки тих дівчаток трапляються, падають на мене самі — і не можу… Навіть монахом уже прозвали…

Ваня посміхнувся й зупинився. Потім узяв мене за обидві руки й промовив:

— Отаке, дорогий Владиславе Андрійовичу! У цьому й полягають оті спільні риси. Будьте сватом!..

* * *

Спав тої ночі як ніколи: довго й міцно. Навіть не снилось нічого. А як прокинувся, то першою думкою було про вчорашню розмову з Ванею. Про спільність їхніх рис…

Хороша спільність: Льоля — самка, все її життя майбутнє в дітях. А Ваня — якраз навпаки. Цікаво, як він гадає?.. Невже він гадає, що повія не може родити? Чи, може, ота чесність із собою: обоє, мовляв, рябоє? Напевно, так!

І того самого ранку я вперше замислився над своєю роллю.

Сват, ха-ха-ха!..

Ой, не можу!.. Голово ти моя, клоччям напхата!.. І навіщо я пообіцяв йому таки знайти Льолю? До чого цей клопіт? Навіщо, нарешті, мені Льоля? Що за християнство? Брат я їм, сват?!

А, пошлю все до чорта. Годі!..

Лежав так на ліжку й філософствував. Годину, дві чи, може, і три.

А чи не ревнощі це в мені заговорили? Ревнощі до Вані? Що він, а не я, витягне Льолю з отого болота? Я, що так болів за її долю, лишаюся збоку, а на моє місце стає другий…

Але він одружиться з нею. Він насправді може врятувати її. А я?.. Я навіть не знаю, чого я хочу. Просто від нічого робити. Так

виходить… А дівчина з Льолі — того… Куди тій Ніні Сергіївні! За пояс заткне. Ваня не дурень, вухо парняга. Їй-богу, він молодець!..

Звичайно, я б на його місці не так би зробив: я дав би їй генеральний іспит. Я б…

Смеркало. Надворі здіймалась завірюха. Завивав тоскно вітер і бряжчав вітами береста об шибку. І думалось, мріялось…

…Приходжу ввечері додому, а вона зустрічає. В кімнаті тепло, затишно й так уже хороше. Вона зачесана гладенько, чепурненька і мила-мила… А в ліжку синок маленький ніжками дригає. Я до нього губами отак: "Аґусі!.." А він оченята примружив і беззубим ротиком: "Гі-гі!.."

Їй-право! Нічого страшного в цьому немає. Нічого неморального, неетичного. Не всім же обов'язково дружитися з доньками колишніх генералів чи сучасних панів. Хто мені заборонить?.. Ніхто! Коли ж і помилюся — можна буде і к чорту послати. Навіть можна це в умову їй поставити… Гайда на розшуки!

Я хутко схоплююся з ліжка, зодягаюсь і вибігаю на вулицю. Там сідаю в трамвай — і на 13 лінію до Нелі. Застав її дома, але про Льолю вона нічого нового не сказала. Ще вона стороною закидала, щоб я зостався підночувати. Та я, щоб відкараскатися, пообіцяв іншим разом і побіг. По дорозі враз пригадав за старигана Анатолія Федоровича.

Тю ти, чорт забери!.. Та, може ж, вона в нього живе? Це ж так можливо.

За якийсь час був уже перед великим будинком на вулиці Короленка. Піднявся сходами до його квартири й зупинився.

Як же почати розмову з ним? Як до нього під'їхати?.. А, буде як буде.

Постукав. Відчинила якась дівчина.

— Пробачте! Анатолій Федорович дома?

— Дома… Але вони зараз… постривайте хвильку!

Дівчина зникла за дверима. Згодом повернулася і винувато заблимала очицями.

— Нема Анатолія Федоровича вдома. Я помилилася…

— А ви не… той… ви часом не брешете?

Де в мене така нахабність узялася? Просто аж здивувався. Та не будь тої нахабності, я б, може, і не побачив старигана. Не встиг я й подумати, що далі говорити, як раптом з-за дверей почулося:

— Заходьте, заходьте!.. То ми пожартували.

Говорив сам старий. Я зайшов до вітальні, не скидаючи кашкета, запитав:

— Ви будете Анатолій Федорович?

— Так-так…

— Дуже приємно. А я брат Льолин… Ви знаєте таку?

Стариган ураз ізігнувся, як песик, і переступив із ноги на ногу. І таким же він здався тоді нікчемним, що хотілося плюнути йому в морду. Занінікав:

— Льолин?.. Льолю?.. Щось не пригадую.

— Як не пригадуєте?.. Жінки своєї не пригадуєте?

— Жінки?.. Ніякої жінки в мене не було… Ви, мабуть, помилилися, товаришу?..

— За кого ви мене тоді вважаєте?.. Я, здається, ще з глузду не з’їхав і рахувати вмію. Будинок № 105, кватира 11.

— Так-так… Льолю теж одну я знаю… Та чого ми стоїмо тутечки? Прошу до кабінету!..

— Дякую, мені й тут добре. Ви краще скажіть мені, де вона зараз?

— Де вона?.. Пробачте. Я хотів вас об цім запитати… Я їй трохи винен, той… Ось постривайте!

Дідусь хутко повернувся й зник у сусідніх дверях. За мить повернувся з якимись папірцями в руках.

— Будь ласка, товаришу!.. Передайте це їй. Я вас прошу!..

У моїх руках зашелестіли два червінці. Я кинув їх йому в морду й вискочив на сходи, навіть не попрощався. Що так грубо

я повівся зі старим, мені не свербіло. Було навіть втішно від цього. Приємно і втішно…

Коло воріт я налетів на якусь жінку. Попрохав пробачення й запитав:

— Скажіть, хто живе в одинадцятій кватирі?

— В одинадцятій?.. А хто його знає… Говорять, що професор якийсь чи абликат.

— Не знаєте, ну й добре. Бувайте здоровенькі…

На розі озирнувся. Жінка стояла на тому ж місці і дивилася мені вслід. І чомусь мені здалося, що вона іронічно посміхається й думає:

"От псих, видко, якийсь!.."

Над цією думкою замислився:

"А чи й справді я не схожий зараз на психа? Га?.. Гасаю по місту, як неприкаяний, і шукаю вітра в полі. Слово честі, в мене не всі вдома!.. Ану, дай перевірю!"

Я повертаюсь назад і прямую до жінки. Нахабства в той вечір було — хоч відбавляй. Запитав у неї:

— Скажіть, чого ви дивилися мені вслід?..

Жінка здивовано глянула на мене.

— На вас дивилася?.. То вам привиділось… Я п'янюгу свого виглядаю…

Побіг далі. На Садову, на Широкий проспект. Забігав у всі ресторани й пивнушки. Ще раз повертався на Садову й знову на Широкий…

Не знайшовши Льолі, не дізнавшись навіть нічогісінько за неї, повертався, змучений, додому. Стомився і фізично, і морально. Як ганчірка та… Плентався по вулиці і, коли помітив, що йду повз Сашину квартиру, зрадів цьому, як порятункові.

Відпочину трохи й погуторю з ним. Він такий симпатичний хлоп'яга. Йому можна про все й розповісти. Може, що порадить. Сам із собою я вже не зволодаю…

Зайшов, але його не було вдома.

— Пішов кудись, — відказала господиня. — А прийде не говорив коли…

Я забрався до його кімнати, упав на ліжко і так лежав із півгодини. Думав… Чого тільки не передумав тоді. А нарешті, щоб трохи розважитись, сів до столу й почав перекидати книжки. Набридло й це. Поліз по нишпірках: знайшов цілу колекцію листівок із голими жінками, жмут листів. У столі в шухлядці лежав іще якийсь конвертик із квіточкою зверху. Власне, не конвертик, а секретка. Ну, звичайно, рука мимоволі потяглась до неї. Розкрив (була вже розпечатана) і дивлюсь. Довго нічого не розумів…

Що за єрунда?.. Що за конспірація?

У секретці було написано:

"Льочоцпі ш репе. Шілір чоцип. Зеця Носекіш".

Довго ще крутив секретку в руках. Хотів уже класти її на місце, як ураз пригадав…

Та й дурень же якийсь писав… Та це я; кожен школяр знає…

Розшифрував:

"Сьогодні в мене. Вісім годин. Федя полетів".

Мене немов окропом ошпарило. Я схопився на ноги — і не знаю, в який уже раз, — на вулицю. Навіть із господинею не попрощався. А втома враз де й поділася. Наче й не ходив, і не бігав… Скочив на візника — і в центр. Всю дорогу горів і лаявся. Гикалось, мабуть, Ніні, перепало й Саші.

Коли ж вони знюхались, гади?.. Та тиждень же як познайомились. Це ж було, здається, у той вівторок на репетиції?.. От гади!

Приїхав до неї. Не роздумував довго — постукав. Відповіді не було. Постукав удруге, прихилився вухом до щілини в дверях. Почулися легенькі кроки по підлозі й затаєний шепіт. Потім кроки стихли. Я втретє постукав щосили. І на цей раз недаремно: з-за дверей почулося:

— Хто там?

— Я, Ніно Сергіївно… Відчиніть!

— Владя?! Але ж я сплю вже…

— Я на одну хвилинку! Негайна справа!

По паузі заскиглив ключ. (Так знайомо, як тоді, в перший раз.) Двері напіввідчинились, і Ніна висунула голову.

— Ну, що скажеш, золотко?.. Говори швидше, чоловік дома…

— Дозволь зайти до кімнати!

Що б вона відповіла на це — не знаю. Я не чекав відповіді… Правою рукою відчинив двері, а лівою обхопив її за стан. Опинилися в кімнаті.

— Що-бо ти робиш?.. Владю!.. Я ж тепер пропала…

Я мовчки намацав на стіні вимикача й повернув.

— Здрастуй, Нінусю!.. — І потім щодуху гуконув:

— Ей, Сашо!.. Де ж ти заховався? Вилазь, голубок…

Я не бачив, що з Ніною тоді сталося. Мабуть, остовпіла.

Мотнувся до другої кімнати й з-за гардероба витяг Сашу.

— Чого ж ти сховався? Від свого товариша сховався?.. Соромно, Сашунчик!

…Як очманілих, позводив я їх докупи й запропонував сісти до столу. Сів і сам. Налив по келішку всім і… (А на столі самовар. І чашки, келішки, закуска. Повен стіл.)

— Вип’ємо, голуб’ята!.. Мені так сьогодні сумно. Ну, за чиє?.. Ніно, говори!

Мовчала. Мовчки випили, далі й по другому. За третім Ніна відмовилася. Підвелася. Стала коло стінки. (Руки за шию, а очі непорушні — кудись.) Тихо… Я пив келих за келихом — сам пляшку до дна. Потім схопив другу й нахильці дудлив…

Павза. Тиша. Нудь…

— Сумно, Нінусік! Чуєш?.. Заспівай отієї!.. Як її?.. "Сум і тоска безысходная…" А?.. Мені вона так подобається…

Пауза.

Від гнітючої тиші мені зробилось моторошно. Я стиснув кулаками голову й так застиг… По хвилі почулися кроки. Ніна підійшла до столу.

— То… товариші! Не читали сьогоднішньої газети?.. Інтересно!

"Вбивство на вулиці Енгельса.

Вчора в чекальній кімнаті вендиспансеру до гр. Гафізової підійшов невідомий і запропонував їй пройтися на вулицю. Гр. Гафізова відмовилася. Тоді невідомий вихопив із кишені браунінга і, гукнувши "Не підеш!", вистрілив їй у груди. Знялась метушня, але невідомий вихопився на вулицю й зник. Гр. Гафізова там же і вмерла. На попередньому слідстві виявилося, що вбивця давно вже вистежував її. На запитання одного з хворих, навіщо йому вона, він відказав: "Хочу коцнуть заразу. Сифоном нагородила". Але, видко, не наважувався й тільки вчора виконав свій замір.

Маленька подробиця: покійниця два тижні тому вийшла заміж. До того вона була повією. Дівоче прізвище її Грінберг".

Я схопився на ноги, руками потягся до газети... Та нога якось зачепилась за ногу, в голові загули джмелі, і я простягся на підлозі...

Харків

Зима 1927/28 року